



Universiteit Utrecht



Etnische variëteiten in het Nederlands

'Leuk', 'opvallend', 'apart' en andere indrukken uit het Nederlandse taalgebied

Twee onderzoeken naar de indrukken die niet-linguïstisch geschoolden hebben van Turks- en Marokkaans Nederlands

Masterscriptie Taalwetenschap: 'Taal, Mens en Maatschappij'

Naam:	Tim Geval
Studentnummer:	3143651
Eerste begeleider:	Frans Hinskens (Meertens Instituut)
Tweede begeleider:	Hans Van de Velde (Universiteit Utrecht)
Opleiding:	Taalwetenschap (M)
Datum:	30 - 06 - 2011

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	4
Samenvatting.....	5
1. Inleiding.....	6
2. Theoretische achtergronden.....	7
2.1 Theoretisch kader Etnolecten.....	7
2.1.1 Inleiding.....	7
2.1.2 Etnolecten van het Nederlands.....	7
2.1.3 Turks-Nederlands vs. Marokkaans-Nederlands.....	9
2.1.4 Straattaal.....	9
2.1.5 Taalkundige eigenschappen van Marokkaanse en Turkse etnolecten van het Nederlands ...	10
2.1.6 Roots of ethnolects-project.....	12
2.2 Theoretisch kader perceptuele dialectologie.....	14
2.2.1 Inleiding.....	14
2.2.2 Ontwikkeling perceptuele dialectologie.....	14
2.2.3 De pijltjesmethode.....	15
2.2.4 Onderzoek Kremer (1984).....	16
2.2.5 De rol van Perceptuele Dialectologie in taalonderzoek.....	17
2.3 Perceptuele dialectologie toegepast op etnolecten.....	18
2.3.1 Inleiding.....	18
2.3.2 (On)mogelijkheden perceptueel onderzoek bij etnolecten.....	18
3. Beschrijving onderzoeken.....	20
3.1 Onderzoek I: Meertens Vragenlijst 2005.....	20
3.1.1 Opbouw en onderzoeksvragen.....	20
3.1.2 Methode.....	21
3.1.3 Resultaten.....	24
3.1.4 Conclusie.....	35
3.2 Onderzoek II: Eigen onderzoek in de regio Haaglanden.....	37
3.2.1 Opbouw en onderzoeksvragen.....	37
3.2.2 Methode.....	38
3.2.3 Resultaten.....	41
3.2.4 Conclusie.....	46
3.3 Vergelijking resultaten beide onderzoeken.....	48
4. Algemene conclusie.....	50
5. Discussie.....	51
6. Literatuurlijst.....	52
7. Bijlagen.....	54

Voorwoord

Voor u ligt een scriptie die het resultaat is van onderzoek naar de indrukken die niet-linguïstisch geschoolde mensen hebben van etnische variëteiten van het Nederlands, zogeheten etnolecten. Dit onderzoek is tweeledig; aan de ene kant bevat het een uitgebreide analyse van de Meertens Vragenlijst uit 2005, die inzicht geeft in de ideeën en opvattingen die mensen hebben over etnolecten en etnolectsprekers en aan de andere kant bevat het een plaatselijk onderzoek in de regio Haaglanden. In dit onderzoek worden de indrukken gemeten van niet-linguïstisch geschoolden uit de plaatsen Den Haag en Leidschendam.

Met deze scriptie zal ik het Masterprogramma 'Taal, Mens en Maatschappij' aan de opleiding Taalwetenschap afronden.

Voordat ik aan het maken van deze scriptie begon, wist ik al dat het een flinke klus zou worden. Ik zou een tot nog toe weinig onderzocht vakgebied verkennen en moest daarin mijn eigen weg zien te vinden. Ondanks enkele tegenslagen is het me gelukt om deze opdracht tot een goed einde te brengen en mijn eigen inbreng aan het onderzoek te geven.

Uiteraard heb ik deze scriptie niet kunnen voltooien zonder de hulp van de mensen om mij heen. Allereerst wil ik mijn begeleider van het Meertens Instituut te Amsterdam, Frans Hinskens, bedanken voor zijn steun gedurende het maken van mijn scriptie, met name bij het verwerken van de statistische gegevens, en wil ik hem bedanken voor de kans die hij mij heeft gegeven om in opdracht van het Meertens Instituut mijn scriptie te voltooien. Daarnaast wil ik ook Hans Van de Velde, mijn begeleider van de Universiteit Utrecht, bedanken voor de tips en de aandacht die hij mij zowel voor als tijdens het schrijven van mijn scriptie heeft gegeven. Tot slot wil ik ook mijn naaste familie en vrienden bedanken voor het doorlezen, de aanvullingen, de afleiding en de steun die ik tijdens het maken van mijn scriptie, maar ook tijdens mijn gehele studieperiode heb mogen ontvangen.

Tim Geval

Juni 2011

Samenvatting

Eind 2005 verstuurde het Meertens Instituut te Amsterdam een papieren vragenlijst naar een vaste groep mensen verspreid over het gehele Nederlandse taalgebied die aan hadden gegeven dat zij enkele malen per jaar mee wilden werken aan taalkundige onderzoeken. De resultaten van deze vragenlijst werden gedigitaliseerd, maar niet geanalyseerd. Vanuit het Meertens Instituut bestond de vraag of er wellicht iemand was die dit werk wilde oppakken en de resultaten ervan op een duidelijke manier kon verwerken. Dit bleek een perfecte opdracht voor mijn masterscriptie.

De resultaten van de enquête zijn gecategoriseerd in 16 verschillende antwoordmogelijkheden, die gebaseerd zijn op de gegeven antwoorden van de respondenten van de Meertens Vragenlijst uit 2005. Al deze antwoorden behoren tot een bepaalde taalkundige component, waarvan er in dit onderzoek zes worden onderscheiden. In dit zogeheten Meertens onderzoek wordt getracht om met gebruikmaking van deze taalcomponenten een kader te creëren waarin koppelingen worden gemaakt met dialectachtergrond, linguïstische kennis en etnische variëteiten en zo een nieuw vakgebied te verkennen.

Omdat het de Meertens Vragenlijst ontbrak aan sociale diepte werd besloten er een ander kleinschaliger onderzoek in de regio Haaglanden aan te koppelen. Dit onderzoek kon tevens de gaten in het Meertens onderzoek dichtten, aangezien in dit onderzoek veel waarden ontbraken. Dit Haaglanden onderzoek ging dieper in op de sociale achtergrond van de respondenten en had, in vergelijking met het Meertens onderzoek, minder aandacht voor de verschillen tussen Turkse en Marokkaanse sprekers. Bovendien werd het onderdeel dialectachtergrond voor het grootste gedeelte buiten beschouwing gelaten, aangezien dat in de regio Haaglanden een stuk minder toepasbaar is dan bij een onderzoek in het gehele Nederlandse taalgebied.

Beide onderzoeken leverden hun eigen bijdrage aan het eindresultaat, waarmee het totale onderzoek geslaagd genoemd kan worden. Het Meertens onderzoek heeft gezorgd voor de basis van het onderzoek en heeft als leidraad gediend voor het Haaglanden onderzoek. Het Haaglanden onderzoek heeft de ontbrekende antwoorden in het Meertens onderzoek op een bepaalde manier kunnen invullen en heeft het totale onderzoek van meer sociale diepte voorzien, door de achtergrond van de respondenten één van de hoofdpunten van het onderzoek te maken.

1. Inleiding

Als mensen mij vragen naar wat voor studie ik doe, en ik ze daarbij antwoord dat ik taalwetenschap studeer, reageren zij vrijwel altijd door te stellen dat ik dan wel alles van zinsbouw en spelling moet afweten. Bovendien wordt van mij verwacht dat ik alle Nederlandse spreekwoorden en uitdrukkingen ken en gebruik. Ik probeer deze mensen dan uit te leggen dat die taalkwesties wel het laatste zijn wat ik leer bij deze studie, omdat correct spellen beschouwd wordt als iets dat je al kunt wanneer je aan de opleiding begint.

Er moet wel iets in taal zijn dat je fascineert. Bij het bachelorprogramma Taal- en Cultuur Studies dat ik heb gevolgd, kon je een zeer brede belangstelling hebben voor taal, omdat je bij die studie alle mogelijke facetten van taal tegenkomt en je er in kan specialiseren. Mijn specialisatie werd taalontwikkeling, wat op zich ook nog een vrij breed onderwerp is. Enkele thema's die hierbij naar voren komen zijn namelijk kindertaalverwerving, NT2-onderwijs, de algemene ontwikkeling van taal en moedertaalsprekers versus niet-moedertaalsprekers. Dit waren thema's die mijn interesse wekten en, gezien het gehaalde bachelordiploma in 2010, was dit een goede keuze.

De keuze voor het masterprogramma Taal, Mens en Maatschappij was voor mij een logische. Het behandelde veel van boven genoemde thema's en gaf je ruimte om hier je eigen invulling aan te geven. Tijdens dit programma kwam ik ook opnieuw veel in aanraking met de ontwikkeling van de Nederlandse taal en door mijn natuurlijke interesse had ik daar ook extra belangstelling voor. In dialecten, sociolecten en etnolecten had ik mij tijdens mijn bachelorstudie en tijdens mijn stage in 2010 aan het Meertens Instituut al wat meer verdiept. Vooral het begrip etnolect had mijn interesse gewekt. Toen ik halverwege het masterprogramma een onderwerp moest gaan kiezen voor mijn eindscriptie, wist ik direct wat ik wilde gaan doen. Ik wilde opnieuw etnolecten gaan behandelen, maar nu in combinatie met het begrip dialect.

Ik kon hiervoor terecht op het Meertens Instituut. Ik kon een opdracht uitvoeren, waarbij ik eerder door het Meertens Instituut en door de Roots of Ethnolects-onderzoeksgroep gehouden schriftelijke enquêtes moest gaan analyseren en koppelen aan inzichten uit de perceptuele dialectologie, een vakgebied dat is ontwikkeld door onder anderen Toon Weijnen en Dennis Preston. Het gaat daarbij om de relatie tussen de indrukken die mensen hebben van bij elkaar horende dialectgebieden en de werkelijke gebieden. Met de resultaten van de enquête was eigenlijk nog nooit iets gedaan, en vanuit de Roots of Ethnolects-onderzoeksgroep bestond de wens om daar nu iets van terug te zien. In samenspraak met Frans Hinskens heb ik besloten om het onderzoek uit te breiden door naast de enquête van het Meertens Instituut ook een eigen onderzoek te starten, om zo op kleine schaal enkele gaten in de antwoorden uit het eerste onderzoek te kunnen dichten.

Etnolecten van het Nederlands zoals het Marokkaans-Nederlands en Turks-Nederlands zijn al jaren veelbesproken en bekritiseerd in Nederland, al is de term etnolect niet heel bekend bij niet-taalkundigen. Met dit onderzoek hoop ik de begrippen op zich wat bekender te maken en hoop ik bovendien dat ik bij niet-taalkundigen de kennis over deze variëteiten kan vergroten. Vanuit taalkundig perspectief hoop ik als pionier een goede koppeling tot stand te kunnen brengen tussen etnolectische variëteiten en perceptuele dialectologie, waardoor er wellicht in de toekomst vervolgonderzoek gedaan kan worden naar het door mij gecreëerde nieuwe vakgebied 'perceptuele etnolectologie'.

2. Theoretische achtergronden

2.1 Theoretisch kader Etnolecten

2.1.1 Inleiding

In het Nederlandse taalgebied worden behalve de standaardtaal ook andere taalvariëteiten gesproken. Er bestaan tal van dialecten en sociolecten die van elkaar verschillen op het gebied van pragmatiek, lexicon, maar vooral op fonologisch en grammaticaal gebied. Het onderscheid tussen deze taalvariëteiten wordt, zeker door niet-taalkundigen, vooral gelokaliseerd in de uitspraak.

De dialect- en sociolectgebieden zijn al vaker onderzocht. Barbiers, Cornips en Hinskens zijn namen van enkele van de onderzoekers die veel werk hebben verricht op dat gebied. Een type taalvariëteit dat in mindere mate onderzocht is, is het etnolect. Deze taalvariëteit wordt voornamelijk gesproken door sprekers die oorspronkelijk een minderheidstaal spreken. In Nederland hebben door de jaren heen diverse etnolectische variëteiten bestaan, elk met hun eigenschappen en geschiedenis.

Zoals Muysken (2011 te verschijnen) al aangeeft kan een etnolect op verschillende manieren ontstaan. Het kan allereerst ontstaan door kolonisatie. Bij kolonisatie komen oorspronkelijke bewoners van een land meestal in aanraking met de taal van de overheerser en zullen ze deze (moeten) gaan spreken. Een voorbeeld hiervan is het Surinaams-Nederlands, waar ik hieronder kort op in ga.

Een andere manier waarop een etnolect kan ontstaan is door immigratie. Bij migratie komen de immigranten in contact met de taal van het land waar zij zich vestigen en zullen zij zich deze proberen eigen te maken. Ze hebben echter ook te maken met de taal die zij reeds beheersten, waardoor er een nieuwe taalvariëteit kan ontstaan. Die ontstaat vaak niet direct, maar in de loop der jaren. Dit is ook te zien in Tabel 1.

Immigranten	L1	L2
2 ^e generatie	L1/Etnolect	
3 ^e generatie	Etnolect	(L1)

Tabel 1: Taalverschuiving van L1 naar etnolect

Vrij naar: v. Krieken(2004)

De eerste immigranten zullen de taal van het land leren als L2. De 2^e generatie immigranten zal die taal al als L1 aanleren, al kan dit dus een etnolect zijn. De 3^e generatie sprekers heeft het gestabiliseerde etnolect als moedertaal en beheerst eventueel daarnaast nog de standaardtaal. Een voorbeeld van een etnolect dat op deze manier is ontstaan is het Marokkaans-Nederlands, waar ik ook hieronder verder op in zal gaan. In het onderstaande hoofdstuk zal ik enkele etnolecten bespreken die in het Nederlandse taalgebied bestaan of hebben bestaan.

2.1.2 Etnolecten van het Nederlands

Joods Nederlands

Een van de oudste bekende etnolecten die in het Nederlandse taalgebied ontstond was het Joodse Nederlands, dat vooral in Amsterdam voor kwam. Halverwege de 18^e eeuw kwamen vanuit diverse landen over de wereld Joden naar Amsterdam. Van de Kamp (2005) stelt dat dit vooral kwam door de 'betrekkelijke politieke tolerantie en de religieuze vrijheid' die in

Amsterdam bestond in die tijd. Rond het begin van de 20^e eeuw verdween het Joodse Nederlands voor het grootste deel uit het Nederlandse straatbeeld. De bekendste overblijfselen van het Joodse Nederlands in het Nederlandse taalgebied zijn op het gebied van het lexicon. Woorden als *gabber*, *kapsones*, *smeris* en *stiekem* zijn woorden die in het Nederlandse lexicon zijn gebleven en waarvan nu weinig mensen nog weten dat ze van Joodse afkomst zijn.

Surinaams-Nederlands

Een ander bekend etnolect is het Surinaams-Nederlands. Dit etnolect wordt zowel in Suriname zelf als in Nederland gesproken. Muysken (2011 te verschijnen) stelt dat er een verschil is in het ontstaan van dit etnolect in vergelijking met bijvoorbeeld het Joodse Nederlands. Het Surinaams-Nederlands is namelijk ontstaan rond 1900 toen Suriname een kolonie was van Nederland. Op dat moment ontstond er in Suriname een variëteit waarbij de taal van de overheerser 'gemengd' werd met de taal die er tot dan door velen gesproken werd, het Sranantongo. In de jaren '60 kwamen er veelal Surinaamse migranten naar Nederland om hier te werken. Ook hier werd daardoor het Surinaams-Nederlands verspreid. Tegenwoordig bestaat het dit etnolect nog steeds, al is het, wat het aantal sprekers betreft, duidelijk niet meer het grootste etnolect in het Nederlandse taalgebied. Dit heeft vooral te maken met de herkomst van migranten die in de afgelopen jaren naar Nederland zijn gekomen.

Turks-Nederlands

Een van de landen waar in de afgelopen tientallen jaren de meeste immigranten vandaan zijn gekomen is Turkije. Rond de jaren '70 kwamen er veel gastarbeiders uit Turkije en Marokko naar Nederland toe. Deze Turken spraken op dat moment Turks en/of Koerdisch. De immigranten probeerden het Nederlands aan te leren, en door hun Turkse of Koerdische taalachtergrond ontstond daarop het Turks-Nederlands. Het Turks-Nederlands is tegenwoordig nog steeds aanwezig in Nederland door de vele Turken en Nederlanders met een Turkse achtergrond die in Nederland wonen. Muysken (2011 te verschijnen) laat zien dat het Turks-Nederlands andere eigenschappen heeft dan bijvoorbeeld het Marokkaans-Nederlands en Surinaams-Nederlands. Die etnolectische variëteiten zijn namelijk ontstaan door een veel verder voortgeschreden proces van taalverschuiving. De eigen taal heeft in grote mate plaats gemaakt voor de nieuwe variëteit. In het geval van Turken is dit anders. Behalve Muysken zeggen ook Nortier en Dorleijn (2005) dat Turken in dit opzicht anders zijn dan anderen. De Turken houden sterk vast aan de eigen taal en cultuur. Ze zijn hier trots op en dragen dat ook uit. Volgens Nortier & Dorleijn beheersen veel Turken naast het Nederlands ook het Turks, dan wel het Koerdisch.

Marokkaans-Nederlands

De Marokkanen die in Nederland wonen zijn wat dat betreft heel anders. Volgens Nortier & Dorleijn (2005) spreken velen van hen Berber, wat een laag aanzien heeft. Ook de Marokkanen kwamen hier vooral vanaf de jaren '70 naar toe als gastarbeider. Het Marokkaans-Nederlands is een van de bekendste, zo niet het bekendste etnolect in de Nederlandse samenleving. Ook dit etnolect onderscheidt zich volgens Muysken (2011 te verschijnen) vooral op het gebied van de fonologie en de syntaxis van de standaardtaal. Het Marokkaans-Nederlands is voor veel jonge Marokkanen in Nederland de enige taal die zij

spreken. Vaak kennen zijn ook wat Berber of Marokkaans-Arabisch, maar in het dagelijks leven spreken zij ook onderling voornamelijk Nederlands.

2.1.3 Turks-Nederlands vs. Marokkaans-Nederlands

In dit onderzoek zal het voornamelijk gaan over het Turks-Nederlands en het Marokkaans-Nederlands, hedentendage de twee bekendste etnolecten in het Nederlandse taalgebied. In veel gevallen worden deze twee taalvariëteiten, evenals de bevolkingsgroepen, over één kam geschoren. Vooral voor niet-taalkundigen schijnt de taal van deze twee groepen zoveel op elkaar te lijken dat er eigenlijk geen verschil tussen is. Zoals ik later in deze beschrijving zal opmerken, zijn er voor elk van beide variëteiten diverse fonologische en syntactische verschillen te noemen. Ook de taalachtergrond van de sprekers is, zoals het in bovenstaande te lezen is, niet vergelijkbaar. Waarom wordt er dan toch zo weinig onderscheid gemaakt tussen de twee variëteiten? Naast het genoemde feit dat Marokkanen en Turken door andere Nederlanders in het algemeen ook als één groep worden gezien, zou een mogelijke verklaring kunnen zijn dat het Turks-Nederlands minder duidelijke fonetische of fonologische eigenschappen heeft dan het Marokkaans-Nederlands, maar wel 'buitenlands' klinkt. Een niet-taalkundige zou de spreker dan kwalificeren als buitenlands. Of deze spreker dan Turks of Marokkaans is, zou weinig uitmaken. Ook Nortier & Dorleijn (2005) gaan van deze verklaring uit. In hun veldwerk vonden zij dat Marokkanen veel zichtbaarder zijn in de Nederlandse samenleving dan Turken. In de media, maar ook in de muziek en elders. De Turken in Nederland zijn over het algemeen betrekkelijk hecht en naar binnen gekeerd, terwijl Marokkanen onderling vaker ook Nederlands spreken en daardoor te verstaan zijn voor andere Nederlanders.

Dorleijn et al.(2005) stellen daarnaast dat het wellicht niet alleen gaat om het Marokkaans-Nederlands ten opzichte van het Turks-Nederlands, maar dat er een soort algemeen allochtoon-Nederlands aan het ontstaan is. Nortier noemt dit verschijnsel Murks, een samensmelting van Marokkaans en Turks. Dit Murks zou niet alleen door allochtone jongeren worden gesproken, maar zou ook steeds populairder worden onder autochtone Nederlanders.

2.1.4 Straattaal

Naast dialecten, sociolecten en etnolecten komt in het Nederlandse taalgebied ook nog straattaal voor. Dit is een variëteit die vooral gesproken wordt door jongeren en vaak wordt verward met etnolectisch taalgebruik. Zoals Hinskens en Den Besten (2005) al opmerken is straattaal echter niet hetzelfde als etnolect. Zij stellen wel dat het nauw aan elkaar verbonden is doordat beide variëteiten fonologische en lexicale aspecten gemeen kunnen hebben. Ook Muysken (2011 te verschijnen) gaat dieper in op het verschil tussen straattaal en een etnolect. Hij definieert deze typen van taalvariëteit ook verschillend. In zijn ogen is een etnolect "a more or less stable and permanent way of speaking characterizing a particular community in terms of its ethnicity. While speakers may be (semi-) conscious of some features of their etnolect, this is by no means necessary." Dit is volgens Muysken wel vergelijkbaar, maar niet hetzelfde als straattaal, wat hij omschrijft als "a way of speaking engaged in by young people particularly in the public domain to demarcate ethnic boundaries or redefine ethnic relationships".

Muysken stelt dat er een groot verschil zit in het wel of niet bewust gebruiken van de variëteit. Waar het etnolect hooguit semibewust wordt gebruikt, wordt straattaal zeer bewust gebruikt door sprekers om de identiteit en het eenheidsgevoel uit te drukken. Dit is

ook terug te zien in de tabel hieronder die Muysken heeft opgesteld om de verschillen tussen de variëteiten aan te duiden.

	Ethnolect	Street language
<i>Stability</i>	More or less stable	Highly dynamic
<i>Consciousness</i>	At most semi-conscious	Conscious
<i>Ethnicity</i>	Inherent	Dynamic
<i>Features</i>	Phonology, Syntax	Lexicon, Pragmatics
<i>Domain of use</i>	Intergroup, Ingroup	Ingroup

Tabel 2. Vrij naar Muysken (2011 te verschijnen)

Uit Tabel 2 valt af te lezen dat er volgens Muysken duidelijke verschillen zijn tussen etnolecten en straattaal. Behalve in de mate van bewustzijn waarmee ze gehanteerd worden, zijn er ook verschillen in de features van de variëteiten en het domein waarin ze worden gesproken. De stabiliteit van etnolecten is echter nog wat onduidelijk, omdat er nog niet heel veel over bekend is en dit ook per etnolect verschilt.

2.1.5 Taalkundige eigenschappen van Marokkaanse en Turkse etnolecten van het Nederlands

Zoals ik al eerder heb aangegeven, wijken de hedendaagse etnolecten van het Nederlands vooral af van de standaardtaal op het gebied van fonologie en syntaxis. Ik zal mij bij de behandeling van de taalkundige eigenschappen richten op het Turks-Nederlands en het Marokkaans-Nederlands, aangezien dat de etnolecten zijn waar het in dit onderzoek om draait.

Fonologie

Het Marokkaans-Nederlands heeft typerende fonologische eigenschappen. Enkele klanken zijn het gevolg van transfer in de Nederlandse spraak gekomen, andere niet (Van Krieken(2004)). De tongpunt-r die in dit etnolect voorkomt is een goed voorbeeld van een klank die getransfereerd is uit Marokkaans-Arabisch of Rif Berber. Een andere opvallende klank uit het Marokkaans-Nederlands is de /z/, die meer stemhebbend is dan in het Standaardnederlands. Muysken (2011 te verschijnen) stelt dat de /z/ door Marokkanen extra lang wordt uitgesproken en wellicht soms zelfs verdubbeld uitgesproken wordt. Daarnaast wordt de /sx/ klank als /šx/ uitgesproken. Dit is een zeer opvallende eigenschap van het Marokkaans-Nederlands.

Van Krieken (2004) en Nortier & Dorleijn (2005) melden daarnaast allen dat in het Marokkaans-Nederlands vaak de eind-schwa wordt ingeslikt. Van Krieken verklaart dit door uit te leggen dat het zowel in het Berber als in het Marokkaans-Arabisch de schwa niet op het wordeinde mag voorkomen. Ook hier is dus sprake van transfer uit de moedertaal.

Het Turks-Nederlands lijkt minder opvallende fonologische eigenschappen te hebben. Zoals al eerder is genoemd, houden de Turken meer dan de Marokkanen vast aan hun eigen taal. Het Turks-Nederlands is daarom misschien ook een minder gesproken en minder opvallend etnolect dan het Marokkaans-Nederlands. Nortier en Dorleijn (2005) hebben echter wel enkele opvallende kenmerken van het Turks-Nederlands ontdekt die vooral bij de eerste generatie Turken voorkomen. Vooral de klinkers wijken in het Turks-Nederlands af van de standaardtaal. Naast de diftongen /au/, /ui/ en /ei/ hebben Turken van de eerste generatie veel moeite om onderscheid te maken tussen gespannen en ontspannen klinkers. Volgens Van Heuven en Van Houten (1985) heeft het Turks wel degelijk lange klinkers, maar worden

deze op een ontspannen manier uitgesproken, waardoor deze klinkers toch de kwaliteit hebben van ontspannen klinkers. Zij geven als voorbeeld de /aa/, die wordt uitgesproken als een lang aangehouden /ɑ/.

Naast de klankverschillen bij klinkers zijn er ook verschillen te zien bij consonanten, en dan vooral bij consonantclusters. Vaak wordt hierbij namelijk een /i/ tussengevoegd of voorgeplaatst in de uitspraak, bijvoorbeeld bij het woord /stuk/, dat wordt uitgesproken als /istuk/ of /situk/.

Muysken (2011 te verschijnen) valt verder op dat zowel bij Turken als Marokkanen t-deletie plaatsvindt in woordclusters op het einde van woorden. Daarnaast constateert hij dat jongeren in Nijmegen ook t-deletie toepassen op korte woorden als 'wat', 'dat' en 'niet'.

(Morfo)syntaxis

Volgens Van Krieken (2004) gaat het bij morfosyntactische kenmerken vooral om overgeneralisatie of vereenvoudiging van een bepaald grammaticaal kenmerk. In zowel het Marokkaans-Nederlands als het Turks-Nederlands wordt het grammaticale geslacht vaak overgegeneraliseerd; onzijdige zelfstandige naamwoorden worden hierbij gezien als mannelijke of vrouwelijke woorden. Dit wordt gekenmerkt door het gebruik van het lidwoord 'de' in plaats van 'het'. Daarnaast valt het op bij het gebruik van het attributief geplaatste bijvoeglijk naamwoord na een onbepaald lidwoord, zoals bij 'een bepaalde vak'. Dit zijn moeilijkheden die bij veel leerders van het Nederlands als tweede taal voorkomen. Het opvallende schwa-gebruik van met name Marokkanen draagt er echter aan bij dat dit bij deze taalleerders extra opvalt.

Bij vereenvoudiging worden er vooral functiewoorden weggelaten, waardoor er een soort telegramstijl ontstaat. Het kan hierbij gaan om weglating van lidwoorden, aanwijzende voornaamwoorden of persoonlijke voornaamwoorden. Ook dit gebeurt zowel bij het Marokkaans-Nederlands als bij het Turks-Nederlands.

In 'Wereldnederlands', onder redactie van Nicolien van der Sijs, wordt gewezen op het feit dat zowel in het Turks-Nederlands als in het Marokkaans-Nederlands nog meer woorden worden weggelaten. Het typisch Nederlandse woordje 'er' wordt in sommige gevallen wel gebruikt, maar is vaak niet te zien in beide variëteiten. Bovendien ontbreekt soms het woordje 'het' wanneer dit voornaamwoordelijk gebruikt wordt. In onderstaande voorbeelden is dit terug te zien:

- (i) *In Turkije maakt niet uit.*
- (ii) *Marokkaanse of Turkse meisjes die begrijpen niet zo.*
- (iii) *Zij komen minder in aanraking mee¹⁰*

Ook Muysken (2011 te verschijnen) valt dit op. Hij stelt dat het Standaardnederlands een neutraal/niet-neutraal onderscheid maakt. In diverse Nederlandse dialecten wordt daarnaast een onderscheid gemaakt tussen mannelijk of vrouwelijk, terwijl dit in etnolectische variëteiten niet het geval is. In zijn onderzoek komt hij dan ook deze voorbeelden tegen:

- (iv) *Die meisje (stand. NL. dat meisje)*
- (v) *De mooie spel (stand. NL. het mooie spel)*

Muysken stelt dat het lijkt alsof er in etnolectische variëteiten slechts één geslacht wordt gebruikt in deze constructies. Dit is in zijn ogen ook een van de meest opvallende

morfosyntactische features van het etnolectisch Nederlands, zowel van het Turks- als het Marokkaans-Nederlands.

Lexicon

Op het gebied van lexicon lijken de variëteiten het minst af te wijken van het Standaardnederlands. Anders dan in het geval van straattaal, waar het verschil met de standaardtaal vooral op dit gebied ligt, gaat het bij etnolecten vooral om fonetiek/fonologie en (morfo-)syntaxis.

Toch zijn er ook op het gebied van lexicon enkele verschillen op te merken. Van Krieken (2004) meldt dat het hierbij vooral gaat om het gebruik van vaste uitdrukkingen, spreekwoorden en gezegden, omdat deze vaak als laatste worden verworven door tweede taalleerders.

- (vi) *Waarom maak je nou van een muis een olifant?*
- (vii) *Je daar naar verdiepen*

Deze uitdrukkingen worden vaak gekenmerkt door verkeerd gebruik van voorzetsels en onjuist woordgebruik. Zie hierboven ook enkele voorbeelden die door Van Krieken genoemd worden. Hierbij moet echter wel opgemerkt worden dat deze zelf gecreëerde gezegdes weliswaar zijn overgenomen uit onderzoek naar etnolecten, maar dat door Nederlanders zonder Turkse of Marokkaanse achtergrond ook wel eens zulke spreekwoorden en uitdrukkingen gebruikt worden. Dit valt dus niet alleen toe te wijzen aan mensen met een andere etnische achtergrond.

2.1.6 Roots of ethnolects-project

In 2005 is het hoofdzakelijk door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) gefinancierde project 'The Roots of Ethnolects' opgezet door Pieter Muysken (Radboud Universiteit Nijmegen) en Frans Hinskens (Meertens Instituut, Amsterdam). In dit project wordt geprobeerd om erachter te komen door welke mechanismen etnolecten ontstaan, stabiliseren en verspreid worden. In verband met het ontstaan gaat het daarbij om de vraag in hoeverre etnolecten geworteld zijn in de oorspronkelijke taal van de groep in kwestie, in algemene kenmerken van het proces van tweede taalverwerving en in de omringende inheemse dialecten.

Het onderzoek richt zich vooral op de twee bekendste en meest voorkomende etnolecten in het Nederlandse taalgebied, het Turks-Nederlands en het Marokkaans-Nederlands. Men heeft data voor dit project verzameld door middel van geluidsopnames van Amsterdamse en Nijmeegse jongeren (gesprekken en interviews). Deze jongeren verschillen op de volgende gebieden: Marokkaanse/Turkse/Nederlandse afkomst, hecht/niet hecht etnische vriendennetwerk, woonplaats Amsterdam/woonplaats Nijmegen, 10-12 jaar/18-20 jaar. Door al deze verschillende kenmerken ontstaan er verschillende groepen jongeren. Een overzicht van de groepen is te zien in Tabel 1.

De opnames die zijn gemaakt zijn, voor zover dat mogelijk is, spontane gesprekken tussen twee leeftijdsgenoten. In het geval van de 18 tot 20-jarigen praten de jongeren met elkaar over dagelijkse dingen, in de gesprekken van de 10 tot 12-jarigen worden er spelletjes gespeeld. Dit alles met het doel om de informanten zo natuurlijk mogelijk te laten spreken.

Etnische Groep	Turks		Marokkaans		Nederlands	
<i>Contact met groepen etnische minderheden</i>	Hecht etnisch netwerk		Hecht etnisch netwerk		Hecht etnisch netwerk	Geen etnisch netwerk
<i>Years of age</i>	10-12	18-20	10-12	18-20	10-12	18-20
<i>Amsterdam</i>	2x3	2x3	2x3	2x3	2x3	2x3
<i>Nijmegen</i>	2x3	2x3	2x3	2x3	2x3	2x3

Tabel 1: Speaker design van het Roots of Ethnolects-project

Vrij naar: Muysken (te verschijnen in 2011)

(de cellen waarin 2x3 staat verwijzen naar het feit dat elk van de zes sprekers in een cel opgenomen is in een verschillende interactieve setting)

In Tabel 1 is niet opgenomen dat er ook gesprekken plaatsvinden tussen zogeheten ‘ingroup’ en ‘outgroup’ jongeren.

De spraak van de informanten wordt vooral geanalyseerd op fonologische en morfosyntactische kenmerken. Lexicale eigenschappen op zich worden niet direct meegenomen in het onderzoek, omdat men deze niet leidend acht in etnologische variatie. Wel probeert men erachter te komen wat de rol van de L1 is bij het ontstaan en de ontwikkeling van etnolecten. Bepaalde eigenschappen van de variëteiten zouden kunnen zijn ontstaan uit de moedertaal van de sprekers of uit meerdere etnische minderheidstalen, oftewel substraatinvloeden. Het zou ook kunnen zijn dat de etnolecten vooral voortkomen uit de meerderheidstaal, in dit geval het Nederlands. In dat geval spreekt men van superstaatinvloeden.

Zoals in Tabel 1 te zien is, wordt er onderscheid gemaakt tussen twee leeftijdsgroepen, de 10 tot 12-jarigen en de 18 tot 20-jarigen. Dit is gedaan om de rol van taalverwerving in het proces te onderzoeken en te bekijken in hoeverre socialisatie plaatsvindt in de ontwikkeling van de diverse etnolectische variëteiten. Daarnaast wordt er onderscheid gemaakt tussen sprekers uit Amsterdam en Nijmegen. Door dit onderscheid hoopt men erachter te komen in hoeverre etnolecten mede zijn gebaseerd op locale of plaatselijke dialecten. In deze plaatsen worden totaal verschillende dialecten gesproken. In Amsterdam heeft men vooral jongeren gekozen uit de buurt Transvaal, terwijl in Nijmegen jongeren uit diverse wijken werden onderzocht. Hier werd voor gekozen omdat in deze wijken eerder al sociolinguïstisch onderzoek is gedaan naar lokale en plaatselijke dialecten en er dus veel bekend is over deze dialecten.

Men hoopt er met dit onderzoek achter te komen of en op welke manier etnolecten verder verspreid raken. Ook wordt het ontstaan en de ontwikkeling onderzocht. De belangrijkste vraag die met dit onderzoek echter beantwoord dient te worden, is welke aspecten van taal de etnolecten karakteriseren als taalvariëteit, oftewel wat zijn de linguïstische eigenschappen van deze taalvariëteiten?

In dit opzicht kent het Roots of Ethnolects-project veel raakvlakken met mijn onderzoeken. De antwoorden in mijn onderzoek categoriseer ik eveneens in taalkundige componenten, om erachter te komen of er een bepaalde lijn zit in deze antwoorden. Bovendien zoek ik ook een eventuele koppeling met dialectachtergronden en maak ik onderscheid tussen verschillende dialectgebieden. De onderzoeksvragen van deze onderzoeken zijn terug te vinden in de paragrafen 3.1.1 en 3.2.2.

2.2 Theoretisch kader perceptuele dialectologie

2.2.1 Inleiding

Voor dialectologen is het belangrijk om de distributie van bepaalde dialectenkenmerken in kaart te kunnen brengen. Een belangrijk aspect hiervan is soms ook wat niet-linguïsten denken over hun eigen dialect en in hoeverre dit dialect in hun waarneming van de standaardtaal en andere dialecten af staat. Enkele onderzoekers die zich richten of hebben gericht op dit vakgebied zijn Weijnen, Preston en Gooskens. Toon Weijnen (1909-2008) wordt gezien als een van de grondleggers van het onderzoek naar perceptuele dialectologie zoals dat nu bedreven wordt. Hij was gespecialiseerd in Nederlandse dialectologie, vooral de dialecten in Brabant.

In de jaren '40 bracht hij een dialectkaart uit met behulp van de door hem bedachte 'pijltesmethode', waarop ik in paragraaf 2.2.3 dieper zal ingaan. In 1961 richtte hij het Nijmeegse Centrum voor Dialect- en Naamkunde op. Hier produceerde men onder andere een Brabants en Limburgs woordenboek. De pijltesmethode levert hem zelfs in het hedendaags onderzoek naar perceptuele dialectologie nog veel naamsbekendheid op. Na het werk van Weijnen uit de jaren '40 zijn namelijk ook anderen onderzoek gaan doen naar de kennis en ideeën die mensen hebben over de afstand tussen dialecten en de herkomst van sprekers van dialecten en accenten. De bekendste onderzoekers zijn de eerder genoemde Gooskens, maar ook Van Hout & Munstermann (1981), Bezooijen & Heeringa (2006) en Giesbers (2008) hebben zich de afgelopen jaren verdiept in dit werk.

Sinds de jaren '60 is Dennis Preston begonnen met diepgaand onderzoek naar perceptuele dialectologie. Preston is een Amerikaanse onderzoeker die gepromoveerd is aan de University of Wisconsin. Zijn specialisaties zijn sociolinguïstiek, dialectologie en 'folk linguistics'. Preston is gaan voortborduren op de ideeën van Weijnen uit de jaren '40, met name de pijltesmethode, en heeft daarmee een nieuw vakgebied ontwikkeld: perceptuele dialectologie. Preston stelt dat er binnen de perceptuele dialectologie bepaalde onderzoeksvragen bestaan die beantwoord dienen te worden:

- Wat zeggen niet-linguïsten over dialectvariatie?
- Waar geloven zij dat het dialect vandaan komt?
- Waar denken zij dat een bepaald dialect voor komt?
- Wat is de functie van dialectgebruik?

Deze karakterisering noemt Preston ook wel 'Folk linguistics', een term die wordt gezien als een onderdeel van perceptuele dialectologie. Folk linguistics is de naam voor taalkunde door de ogen van het (niet-linguïstisch geschoolde) volk. Het draait hierbij voornamelijk om de assumptie die niet-linguïsten hebben over talen, taalvariëteiten en -sprekers. Bovendien is ook belangrijk hoe zij deze beoordelen, met andere woorden, wat hun attitude is ten opzichte van deze mensen of variëteiten. Zo kunnen linguïsten inzicht krijgen in de heersende ideeën en meningen van niet-linguïstisch geschoolde mensen en dit eventueel koppelen aan (dialect-)achtergrond van de informanten.

2.2.2 Ontwikkeling perceptuele dialectologie

Waar door Preston wordt beweerd dat Weijnen in de jaren '40 de eerste was die perceptie van dialectafstand onderzocht, stelt Goeman(1989) dat er al eerder onderzoek naar werd gedaan. Goeman en Preston stellen beiden dat het onderzoek in Nederland is begonnen, maar Goeman stelt dat Willems in 1886 de eerste stappen in dit onderzoeksgebied heeft gezet. Willems' onderzoek uit 1886 bevatte onder andere de vraag: "In welke plaats(en) in

uw woonomgeving spreekt men hetzelfde of ongeveer hetzelfde dialect als u?" Willems zelf heeft de antwoorden niet gepubliceerd, maar Goeman deed dit wel in 1989. Goemans creëerde een kaart door middel van pijltjes op basis van de onderzoeksdata van Willems uit 1886. Uit de antwoorden die zichtbaar werden op deze kaart werd duidelijk dat de subjectieve dialectgrenzen dicht bij de daadwerkelijke taalkundige grens lagen. De ondervraagden wisten vrij goed welke dialectgebieden er waren en welke gedeelten bij elkaar hoorden.

In de jaren '40 gebruikte Weijnen ongeveer dezelfde methode om uiteindelijk een dialectkaart te ontwikkelen van de provincie Limburg. In de jaren daaropvolgend begonnen ook anderen onderzoek te doen naar dialectafstand in de ogen van niet-linguïsten op te starten. Rensink (1955) produceerde een subjectieve dialectkaart van het gehele Nederlandse taalgebied, al vond hij deze zelf niet geheel geslaagd. Volgens hem kwam dit omdat hij veel antwoorden van informanten miste, veel dialectscheidingen niet duidelijk waren en er veel tegenstrijdige antwoorden werden gegeven door de informanten.

In 1969 zorgden de onderzoekers Daan en Blok ervoor dat er een definitieve dialectkaart van het Nederlandse taalgebied ontstond. Zij deden dit door gebruik te maken van de kaart die Willems in 1939 had gemaakt en door intensief onderzoek te doen naar de verschillende dialecten en daarbij opnieuw gebruik te maken van de pijltjesmethode. Ook in de jaren daarna zette het onderzoek naar perceptuele dialectologie door. Een van de bekendste onderzoeken is het onderzoek van Kremer in 1984, dat verderop in deze beschrijving in paragraaf 2.2.4 wat uitgebreider wordt besproken.

Allereerst zal ik ingaan op de inmiddels een aantal keer genoemde pijltjesmethode. Deze methode wordt zoals gezegd al tientallen jaren gebruikt, maar is ook in hedendaags onderzoek naar perceptuele dialectologie nog bruikbaar. Zo gebruikte Giesbers (2008) de principes van de pijltjesmethode bijvoorbeeld voor haar onderzoek naar dialecten op de grens van twee talen.

2.2.3 De pijltjesmethode

De pijltjesmethode is een onderzoeksmethode die, zoals hierboven vermeld, in 1944 door Weijnen voor het eerst in deze vorm gebruikt werd. Later hebben onder andere Rensink (1955) en Daan en Blok (1969) de methode uitgebreider gebruikt.

De methode wordt voornamelijk gebruikt bij dialectonderzoek, waarbij de onderzoekers willen weten wat niet-linguïstisch geschoolden denken over dialectgebieden en hun sprekers. Het draait daarbij dan om de dialectgrenzen, waarbij een objectieve en subjectieve grens wordt onderscheiden. Voor onderzoekers gaat het meestal om het eventuele verschil tussen beide grenzen. De objectieve grens is de grens zoals deze op taalkundige gronden is vastgesteld, voor zover dat het geval is, en de subjectieve grens is de dialectgrens zoals deze door de informanten wordt ervaren.

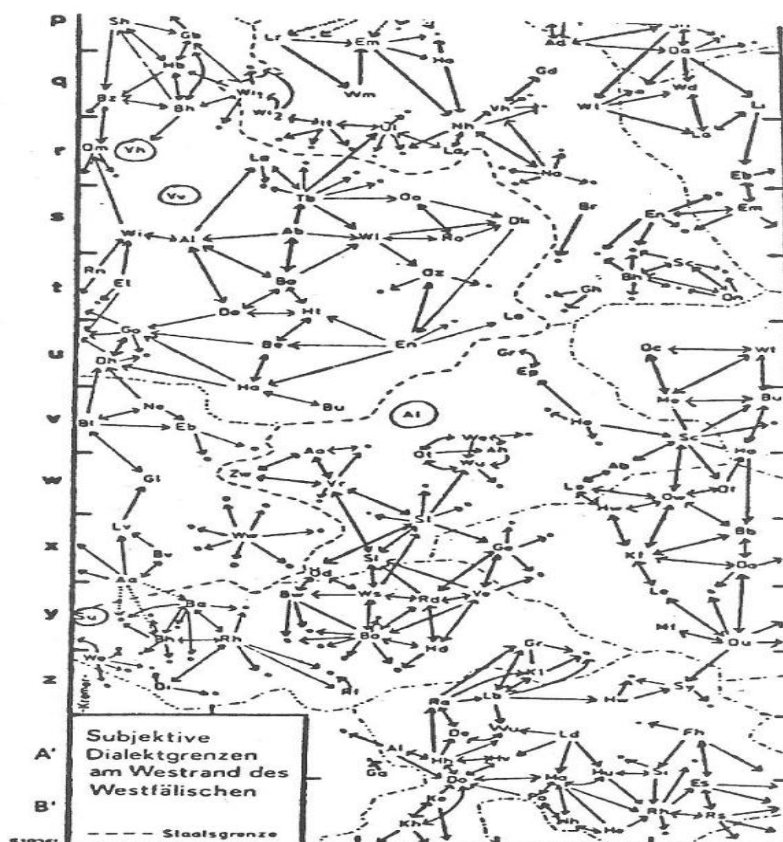
De meest gebruikte manier om de pijltjesmethode toe te passen is om de informanten een open kaart te geven van het gebied waarin zij wonen. De informanten moeten dan door middel van pijltjes aangeven in welke plaatsen of gebieden de mensen hetzelfde spreken als zij zelf. Het onderzoek van Rensink (1955) bevatte bijvoorbeeld de vragen: 'In welke plaatsen in uw woongebied spreekt men hetzelfde of ongeveer hetzelfde dialect als u?' en 'In welke plaatsen in uw woongebied spreekt men absoluut een ander dialect dan u?' De informanten zetten dan pijltjes naar de plaatsen of gebieden waar men hetzelfde spreekt, waardoor er uiteindelijk een subjectieve dialectgrenzen-kaart kan worden aangemaakt.

De pijltjesmethode is echter niet onbetwist. Volgens Preston (2010) wordt het al erg lastig om een duidelijke kaart te tekenen wanneer er tegenstrijdige antwoorden worden gegeven. Als er een paar informanten zijn die zeggen dat een plaats bij hun dialectgebied hoort, maar enkele andere zeggen dat het daar niet bij hoort, waar trekt een onderzoeker dan de grens? Preston vindt dit een enorm nadeel van deze methode. Hij wijst ook op een onderzoek van de Japanse onderzoeker Mase, die ook tegenstrijdige antwoorden kreeg. Mase gebruikte ratio's om te grenzen te bepalen. Het kon dus zo zijn dat 1/3 van de informanten zei dat een stad niet tot een bepaald dialectgebied behoorde, maar dat dit in het uiteindelijke resultaat toch werd aangenomen.

Hoewel de methode dus ook de nodige vraagtekens oproept, is het wel een van de belangrijkste methodes in het onderzoek naar perceptuele dialectologie, vanwege de overzichtelijkheid en de eenvoud waarmee de antwoorden gelezen kunnen worden.

2.2.4 Onderzoek Kremer (1984)

Kremer (1984) deed onderzoek naar de perceptuele impact op het lokale dialect continuüm van de grens tussen Nederland en Duitsland. De informanten moesten in dat onderzoek door middel van pijltjes aangeven in welk gebied de mensen hetzelfde dialect spraken als zij zelf. Op die manier zou er een subjectieve grens ontstaan, waardoor Kremer kon bepalen of er, behalve de officiële grens, ook een subjectieve linguïstische grens bestond tussen Nederland en Duitsland. In Figuur 1 hieronder is te zien hoe de resultaten van het onderzoek met de pijltjesmethode bij Kremer eruit zag.



Figuur 1: Pijltjesmethode door Kremer(1984)

Vrij naar: Preston (1989) *Perceptual Dialectology; nonlinguists' views of areal linguistics.*

Een kaart van de Nederlands-Duitse grens

Behalve op linguïstisch niveau, maken informanten bij een dergelijke opdracht ook onderscheid op demografisch niveau. Preston geeft als voorbeeld: "I drew a circle around Liverpool 'cause there's a lot of chavs there." Deze stereotype beweringen zijn gebaseerd op concepten die al in het hoofd van de informant zaten voordat hij of zij aan het onderzoek begon. Dit zorgt er bovendien voor dat er bij attitudeonderzoek onbedoelde links worden gelegd tussen een stereotype beeld en een linguïstische eigenschap. Preston (2010) geeft hierbij als voorbeeld een attitudeonderzoek waarbij de informant als concept in zijn hoofd heeft dat mensen uit het noorden van de Verenigde Staten onvriendelijk zijn. Daarnaast heeft hij ook het idee dat er in het noorden meer nasaal wordt gesproken dan in de rest van de Verenigde Staten. De linguïstische eigenschap nasaliteit zorgt er in dit voorbeeld voor dat er een uitgebreider stereotype ontstaat, waarbij de linguïstische eigenschap gekoppeld wordt aan een stereotype. Preston geeft aan dat de informant de linguïstische eigenschap nasaliteit daardoor kan gaan koppelen aan 'onvriendelijk zijn', omdat die eigenschap hoort bij mensen uit het noorden van de V.S. die naar het idee van deze informant onvriendelijk zijn. Het vakgebied perceptuele dialectologie is voor een deel gebaseerd op deze misverstanden bij attitudeonderzoek, waarbij de stereotypen die een informant heeft worden genegeerd. De vooronderstellingen over sprekers of gebieden moeten daarom volgens Preston bij attitudeonderzoek zeker in ogenschouw worden genomen.

2.3 Perceptuele dialectologie toegepast op etnolecten

2.3.1 Inleiding

Er is nog niet eerder specifiek onderzoek gedaan naar de indrukken die niet-linguïsten hebben over etnolecten en etnolectsprekers. Zeker niet in een situatie waarin deze indrukken worden gekoppeld aan het eventuele eigen dialectgebruik en dat van mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Wel zijn er al vaker onderzoeken gedaan naar de attitudes van mensen ten opzichte van een etnolectische variëteit of een etnolectspreker. Taylor (1983), Van Hout & Knops (1988) en De Bakker et al. (2007) deden hier bijvoorbeeld onderzoek naar. Vaak worden deze taalvariëteiten matig tot slecht beoordeeld. Vanuit de taalkunde kan er niet direct iets gedaan worden aan die houding van niet-linguïsten, behalve dan trachten om ook niet-linguïsten beter te informeren over etnolecten en hun sprekers. Zoals in het hoofdstuk over perceptuele dialectologie al naar voren is gekomen, wijst Dennis Preston (2010) op ontbrekende onderdelen in attitudeonderzoek in verband met taalvariëteiten. Preston heeft het hierbij echter over onderzoek naar dialecten en dialectgrenzen en niet over etnolecten. Toch valt er vanuit het vakgebied van de perceptuele dialectologie een bepaalde koppeling te maken naar etnolecten, al valt dit verder niet te vergelijken met theorieën of onderzoeken over dit onderwerp. Hieronder zal ik proberen aan te tonen hoe de kennis uit de perceptuele dialectologie behulpzaam kan zijn bij de ontwikkeling van perceptueel onderzoek naar etnolecten.

2.3.2 (On)mogelijkheden perceptueel onderzoek bij etnolecten

In de perceptuele dialectologie wordt veelal gebruikt gemaakt van technieken om te achterhalen in hoeverre informanten vinden dat hun eigen spraak overeenkomt met die van een andere groep mensen. Daartoe worden er, zoals in het hoofdstuk over perceptuele dialectologie valt na te lezen, soms kaarten aan informanten gegeven waarop zij dialectgebieden bij elkaar moeten tekenen, bijvoorbeeld door middel van de pijltjesmethode.

Deze pijltjesmethode is in perceptueel onderzoek naar etnolecten haast niet bruikbaar. Dit zou alleen kunnen in een situatie waarbij Nederlanders die zelf etnolect spreken gaan bepalen in hoeverre hun eigen spraak lijkt op die van de sprekers uit de data van de onderzoeker. Zulk onderzoek zou weinig nieuwe gegevens naar voren zou brengen over de indrukken die mensen hebben van etnolecten en etnolectsprekers. Ook het creëren van subjectieve dialectgrenzen is in principe niet onmiddellijk toepasbaar op perceptueel onderzoek naar etnolecten. Het groeperen van etnolectische variëteiten, waarmee subjectieve grenzen tussen etnolectische variëteiten kunnen worden onderscheiden, is met de voorhanden zijnde inzichten grotendeels een onmogelijk type onderzoek en bovendien worden in de huidige maatschappij de verschillende etnolectische variëteiten door elkaar gesproken en niet in gescheiden gebieden.

Een ander onderdeel van perceptuele dialectologie kan echter wel toegepast worden op onderzoek naar etnolecten. Dit is wat Preston noemt 'Folk linguistics', de indrukken en inzichten die niet-taalkundigen hebben van taal, taalvariëteiten zoals dialecten en hun sprekers. Onderzoek naar etnolecten behoort hier tot nu toe niet toe, maar het kan zeker toegepast worden. Preston stelde bij het onderzoek naar dialecten al dat er een belangrijk onderdeel wordt vergeten. In het attitudeonderzoek naar etnolecten is dit ook veelal het geval. Er wordt nooit gezocht naar eventuele raakvlakken tussen de eigen spraak en de spraak van de etnolectsprekers. Onderzoek hiernaar, door mijzelf inmiddels omgedoopt tot 'perceptuele etnolectologie', kan dus gezien worden als pionierswerk en wellicht leidt het tot het ontstaan van een nieuw onderzoeksgebied. Het zou bij dit type onderzoek draaien om de kennis en indrukken van etnolecten en etnolectsprekers bij mensen zonder taalkundige achtergrond.

Op dit moment zijn er uiteraard nog geen theorieën over waaraan dit onderzoek gekoppeld zou kunnen worden. Mijn onderzoek naar deze indrukken en ideeën is het eerste in die richting. Dit zou echter de leidraad kunnen vormen voor verder onderzoek. In de paragrafen 3.1.1 en 3.2.2 hieronder worden de onderzoeksvragen van mijn onderzoeken over dit onderwerp gepresenteerd.

3. Beschrijving onderzoeken

3.1 Onderzoek I: Meertens Vragenlijst 2005

3.1.1 Opbouw en onderzoeksvragen

Dit onderzoek zal ik als volgt opbouwen. In het theoretisch kader zal ik een overzicht geven van de kennis die er is over etnolecten enerzijds en perceptuele dialectologie anderzijds. Ik zal ook aangeven in hoeverre deze twee onderzoeksgebieden tot nu toe aan elkaar te koppelen zijn. De resultaten van de enquête van het Meertens Instituut zal ik analyseren en interpreteren. Uit de antwoorden zal ik proberen op te maken wat de algemene indrukken zijn die mensen van etnolecten en etnolectsprekers hebben en in hoeverre dit verschilt van de kennis die er reeds bestaat over deze onderwerpen. De hoofdvraag die ik in dit onderzoek ga beantwoorden luidt daarom als volgt:

- **Welke indrukken hebben taalkundige leken van het Turks- en Marokkaans-Nederlands?**

Deze hoofdvraag zal ik ondersteunen met enkele deelvragen:

- In hoeverre is directe of indirecte blootstelling aan Turks-Nederlands of Marokkaans-Nederlands van belang voor de indrukken die men heeft van deze variëteiten?
- Heeft de leeftijd van de Turkse of Marokkaanse Nederlanders met wie de respondenten in contact komen invloed op hun indrukken van de betreffende etnolecten?
- Op welke taalkundige gebieden (fonologie, morfologie, syntaxis, etc.) liggen de waargenomen eigenaardigheden van de beide etnolecten en is er een verband met de herkomst van de informant?
- Zijn er andere patronen in de door de respondenten waargenomen eigenaardigheden van de beide etnolecten?
- Worden er verschillen waargenomen tussen Turks-Nederlands en Marokkaans-Nederlands?
- Wat is de invloed van eventuele dialectachtergrond van de informant op zijn of haar waarneming van het Turks- en Marokkaans-Nederlands?
- Nemen, in de waarneming van taalkundige leken, etnolectsprekers overal in het Nederlandse taalgebied kenmerken van lokale of regionale dialecten over?

3.1.2 Methode

Dit onderzoek is gebaseerd op eerder onderzoek door het Meertens Instituut in Amsterdam. Één of meerdere keren per jaar stuurt dit instituut enquêtes over taal en taalvariatie uit naar een vaste groep respondenten met enige taalkundige achtergrond. Deze mensen hebben aangegeven enkele malen per jaar een dergelijke enquête in te willen vullen en eventueel mee te willen discussiëren via fora over taalkundige onderwerpen.

Tot voor kort werden deze vragenlijsten per post verstuurd, met het verzoek of de respondent de ingevulde vragenlijst retour wilde zenden. Het analyseren van de ingevulde vragenlijsten werd daardoor extra lastig, omdat eerst alle antwoorden ingevoerd dienden te worden in de computer. Sinds enkele jaren is dit veranderd en worden de vragenlijsten elektronisch verstuurd. Bovendien is de groep respondenten uitgebreid tot ruim 4500 mensen (het Meertens Panel) en is er tegenwoordig meer bekend over hun achtergronden. Waar eerst vrijwel alleen naam en adres bekend waren, zijn nu ook gegevens over geslacht, opleiding, sociale positie, geloof en soms ook gegevens over de ouders bekend bij het Meertens Instituut.

Eind 2005 verstuurde het Meertens Instituut een enquête uit die inzicht moest geven over de indrukken die mensen hebben van dialect- en etnolectsprekers in het Nederlandse taalgebied. Deze (papieren) vragenlijst bevatte zes onderdelen, waarvan één onderdeel de indrukken die de respondenten hadden van etnolecten en etnolectsprekers behandelde. Op dit gedeelte is mijn onderzoek voor het grootste deel gebaseerd.

Vragenlijst etnolecten

Het gedeelte van de enquête dat etnolecten behandelt bestaat uit negen vragen, waarvan de laatste is opgedeeld in een A- en B-gedeelte. Zes van deze vragen zijn meerkeuzevragen, waarbij er geen mogelijkheid is om een open antwoord in te vullen. Eén vraag is een ja/nee vraag, waarbij er, indien er met 'Ja' geantwoord wordt, de mogelijkheid is om een open antwoord in te vullen. De resterende vragen zijn open vragen. De gehele vragenlijst is terug te vinden in de bijlagen.

De respondenten kunnen aangeven in welke leeftijdscategorie de mensen met een Turkse en/of Marokkaanse achtergrond vallen met wie zij in aanraking komen. Verder kunnen ze zeggen wat hen nou precies opvalt aan de spraak van deze mensen. De vragen zijn zo opgesteld, dat de respondent een algehele indruk kan geven over de taal en de sprekers met een etnische gekleurd Nederlands. Daarnaast worden er ook een aantal verbanden gelegd met dialectologie. Dit gebeurt op een directe manier door na te gaan of te horen is aan deze mensen dat ze uit een bepaald dialectgebied in Nederland komen en op een indirecte manier doordat van de respondenten bekend is welk dialect (-gebied) zij vertegenwoordigen.

Invoeren resultaten

De antwoorden van de respondenten waren reeds ingevoerd in een Filemaker-bestand. Om meer overzicht te creëren, heb ik deze geëxporteerd naar Microsoft Excel. Daarna ben ik de antwoorden gaan categoriseren per vraag. De antwoorden zijn gerangschikt op een zogeheten Kloekennummer. Dit is een nummer dat per dialectgebied verschilt; dit systeem voor het onderscheiden van dialecten en dialectgebieden is ooit bedacht door Prof.Dr. G.G. Kloeke. Hij creëerde een grondkaart en een plaatsnaamcoderings-register, in het hedendaags gebruik ook wel de Kloeke-tabel genoemd.

Dialectgebieden

In een aparte Excel-file heb ik de lijst met Kloekennummers van de dialectgebieden van de respondenten gerangschikt en de bijbehorende plaatsnamen erbij gezocht. Op grond van eerder onderzoek werd het Nederlandse taalgebied opgedeeld in zes dialectgebieden. Ook voor mijn onderzoek was dit het beste alternatief om uitspraken te kunnen doen over een eventuele koppeling tussen (herkomst-)gebied en bepaalde indrukken. De zes dialectgebieden die door zowel door Taeldeman & Hinskens (2011 te verschijnen) als Van der Sijs (2005) werden onderscheiden waren: Fries, Hollands (inclusief Utrecht), Nedersaksisch, Vlaams, Brabants (inclusief het rivierengebied) en Limburgs.

In de genoemde Excel-file staat hierdoor een overzicht van Kloekennummers met plaatsnaam, provincie, dialectgebied en het SPSS-label dat ik aan de verschillende dialectgebieden heb toegewezen.

Het dorp Urk was lastig te categoriseren. Het zou zowel bij het gebied Holland & Utrecht kunnen horen als bij het Nedersaksische gebied. Op basis van werk van Van der Sijs (2005) heb ik besloten om dit dorp aan het Nedersaksische dialectgebied toe te voegen. Daarnaast waren er vijf plaatsen in de provincie Zeeland die lastig in een bepaalde categorie in te delen waren. Zij zouden bij Holland & Utrecht of bij Brabant en het rivierengebied kunnen horen. Op basis van werk van Taeldeman & Hinskens (2011 te verschijnen) heb ik besloten om deze plaatsen aan het dialectgebied Brabant en het rivierengebied toe te voegen.

Gesloten vragen

Zoals in de paragraaf 'Vragenlijst etnolecten' opgemerkt, bestond de vragenlijst uit 6 gesloten vragen waar uit twee of meer antwoorden gekozen konden worden. Daarnaast was er één vraag waarbij ook kon worden gekozen uit 'Nee' of 'Ja', waarbij er, indien er met 'Ja' werd geantwoord, ook een open antwoord kon worden gegeven. De antwoorden op deze gesloten vragen heb ik gecategoriseerd in SPSS en ze per vraag een label meegegeven.

Ook in SPSS staan de antwoorden gerangschikt op Kloekennummer. De labels die ik aan de getallen 0, 1, 2, 3 of 4 heb meegegeven verschillen per vraag, aangezien de antwoordmogelijkheden ook per vraag verschilden. Wanneer er een antwoord op een vraag ontbrak of onduidelijk was, heb ik dit aangemerkt als 'missing value' met een waarde van 99.

Open vragen

De enquêtevragen waarop een open antwoord gegeven kon worden, vraag 2.5, 2.7, 2.9A en 2.9B, staan behalve in bovengenoemde SPSS-file, ook per vraag in een aparte file. In de file waarin ze samen met de gesloten vragen genoemd zijn, hebben ze bepaalde labels meegekregen. De open vragen zijn vooral gesteld om de respondenten de mogelijkheid te geven om aan te geven wat hen opvalt aan de spraak van de mensen met een Turkse en/of Marokkaanse achtergrond in hun omgeving. Bij vraag 2.5 wordt er gevraagd of men wel eens iets is opgevallen aan de spraak van de mensen met wie zij in aanraking komen. Vraag 2.7 is meer gericht op de kennis en ervaring die men heeft bij het plaatsen van deze mensen in hun eigen of een ander dialectgebied en vraag 2.9a en 2.9b gaat verder in op de verschillen tussen de taal van mensen met een Turkse en een Marokkaanse achtergrond. De labels die ik aan de antwoorden van de respondenten heb meegegeven verwijzen naar taalkundige componenten waarin het antwoord gecategoriseerd kan worden. Deze labels zijn als volgt:

'F'=Fonetiek/fonologie

'S'=Syntaxis

'M'=Morfologie

'MS'=Morfosyntaxis

'L'=Lexicon

'P'=Pragmatiek

Daarnaast heb ik ook nog een zevende component 'Overig' toegevoegd.

Voor elk antwoord dat door de respondenten is gegeven heb ik een label toegevoegd voor de taalkundige component waarin het antwoord valt. Dit kan gaan om één component, maar het kunnen er ook meerdere zijn. Wanneer er geen of geen werkbaar antwoord is gegeven op de vraag, heb ik dit aangegeven als 'missing value' met het getal 99.

In de aparte files per vraag zijn de antwoorden opnieuw per Kloekennummer geordend. Tevens is het dialectgebied erbij vermeld en staan de taalcomponenten genoemd zoals ze ook in de andere SPSS-file staan beschreven. Iedere taalcomponent heeft bovendien een eigen kolom, waardoor duidelijk is te zien welke component iedere respondent heeft genoemd in zijn of haar antwoord.

Het gedeelte fonetiek/fonologie heb ik in deze files uitgebreid met een kolom waarin, indien het van toepassing is, aangegeven staat waar de respondenten op- of aanmerkingen over hadden. Dit kon gaan om specifieke consonanten (bijv. "Ze rollen met de letter R"), vocalen ("Lange klinkers worden verkort uitgesproken") of beiden ("die mensen spraken met Rotterdams accent: de "O" en de " R"). In de files staan deze mogelijkheden afgekort als 'C', 'V' en 'Beide'. De open antwoorden van de respondenten heb ik daarna gecategoriseerd in de volgende 16 mogelijkheden:

1. Zinsbouw (S)
2. Uitspraak (F)
3. Lokale of regionale dialectkenmerken (F)
4. Werkwoordsbuiging (M)
5. Lexicon (L)
6. Enkelvoud / Meervoud (M)
7. Lidwoorden (MS)
8. Stopwoorden (P)
9. Intonatie (F)
10. Staccato-uitspraak (F)
11. Weglating hulp- of koppelwerkwoord (S)
12. Beklemtoneering (F)
13. Werkwoordsvervoegingen (MS)
14. Woordvorming (M)
15. Werkwoordstijden (M)
16. Overig

Wanneer het antwoord van de respondent voor de betreffende vraag neerkwam op één van de 16 genoemde mogelijkheden, heb ik een '1' in de cel geplaatst. Op die manier heb ik per vraag een overzicht gekregen van de gekozen antwoorden in de betreffende categorie. De gehele vragenlijst is terug te vinden in de bijlagen. Op alle gegevens zijn met behulp van SPSS enkele eenvoudige statistische bewerkingen uitgevoerd ten behoeve van de beantwoording van de onderzoeksvragen

3.1.3 Resultaten

In deze sectie zal ik de resultaten van de Meertens Vragenlijst bespreken. De tabellen die bij deze resultaten horen, zijn te vinden in de bijlagen. Ik zal deze resultatensectie beginnen met te bespreken in hoeverre directe of indirecte blootstelling aan etnische variëteiten van invloed is op de indrukken die de respondenten van deze variëteiten hebben.

Blootstelling respondenten

Vraag 02.1 in de Meertens Vragenlijst was: “Wonen er in uw omgeving (plaats of streek) mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond?” Van de 362 respondenten hebben er 349 deze vraag ingevuld. Veruit de meeste mensen antwoordden met ‘Ja’ (213 responsies), daarnaast waren er 116 mensen die deze vraag met ‘Nee’ beantwoordden en 20 mensen gaven als antwoord ‘Weet niet’. Door 13 mensen is deze vraag niet ingevuld. Ik richt me nu vooral op de mensen die ‘Ja’ of ‘Nee’ hebben geantwoord. Dit zou namelijk eventueel van invloed kunnen zijn op de indrukken die deze mensen hebben. Bij deze vraag gaat het om indirecte blootstelling aan etnische variëteiten. Wanneer er mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in de omgeving wonen, betekent dit niet dat de respondent direct aan de spraak van deze mensen wordt blootgesteld.

Zoals gezegd werd deze vraag 349 keer beantwoord. Het aantal antwoorden per dialectgebied is zeer verschillend. In het Friese gebied werd de vraag 14 keer beantwoord, waarmee dit gelijk het gebied is waar de minste responsies was. In Brabant en het rivierengebied werd de vraag het meest beantwoord, 95 keer. Ook in het Nedersaksische taalgebied werd de vraag vaak beantwoord, liefst 88 keer. De overige drie dialectgebieden liggen qua aantal antwoorden dicht bij elkaar. De rangorde van het aantal responsies van deze vraag is daarmee als volgt: Brabant en het rivierengebied > Nedersaksisch > Holland en Utrecht > Vlaanderen > Limburg > Friesland.

Bij vraag 02.2 draait het om direct contact met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. De respondent moet hier aangeven hoe vaak hij of zij in het dagelijks leven (dus via school of werk) in contact komt met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond, oftewel hoe vaak er directe blootstelling is aan Turks-Nederlandse of Marokkaans-Nederlandse spraak. Dit kan variëren van ‘Nooit’ tot ‘Zeer Vaak’. Er wordt bij deze vraag een onderscheid gemaakt tussen ‘positieve’ en ‘negatieve’ antwoorden. Wanneer de respondent kiest voor één van de ‘negatieve’ antwoorden (Nooit of Zelden) wordt hem of haar geadviseerd om door te gaan naar vraag 02.4 en dus vraag 02.3 over te slaan. Wanneer de respondent voor één van de ‘positieve’ antwoorden kiest (Soms, Vaak of Zeer Vaak) mag de respondent uiteraard wel vraag 02.3 invullen. In totaal hebben 344 mensen vraag 02.2 ingevuld. Het aantal ‘negatieve’ antwoorden is opvallend hoog, liefst 272 respondenten gaven aan in het dagelijks leven nooit (129 keer) of zelden (143 keer) in contact te komen met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Het aantal mensen dat wel een ‘positief’ antwoord gaf en dus minstens ‘soms’ in aanraking komt met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond komt daarmee op 72.

De verschillende aantallen per dialectgebied wijken amper af van de antwoorden op vraag 02.1. De vraag is 5 keer minder vaak ingevuld dan 02.1, maar dit verlies aan antwoorden is verspreid over de dialectgebieden. In Friesland is er één antwoord minder ingevuld, even als in Holland & Utrecht en Vlaanderen. In Brabant en het rivierengebied zijn er twee antwoorden minder gegeven dan bij 02.1, maar de volgorde van aantallen antwoorden is hetzelfde als bij vraag 02.1.

Bij vraag 02.3 moesten de respondenten kiezen in welke leeftijdscategorie de meeste Turken of Marokkanen vielen met wie zij in aanraking kwamen. Uit de antwoorden blijkt dat men in de meeste gevallen zowel met jongere als met oudere mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in aanraking komt. Van de in totaal 105 antwoorden op deze vraag, zijn er 57 mensen die voor deze optie hebben gekozen, oftewel meer dan de helft van de respondenten die een antwoord heeft gegeven op deze vraag. Het aantal mensen dat voor 'jongere mensen' of 'oudere mensen' kiest is ongeveer gelijk, respectievelijk 26 om 22 responsies.

De antwoorden per dialectgebied zijn bij deze vraag opvallend. In het Friese dialectgebied wordt geen enkele maal een antwoord op deze vraag gegeven. Bijna een derde van alle antwoorden komt uit het Nedersaksische dialectgebied (35 keer). In Holland en Utrecht is er 24 keer een antwoord gegeven en in Brabant en het rivierengebied wordt een stuk minder geantwoord op deze vraag in vergelijking met de vorige vragen, maar toch zijn er nog 23 antwoorden gegeven. De rangorde van het aantal genoemde antwoorden is daarmee als volgt: Nedersaksisch > Holland en Utrecht > Brabant en het rivierengebied > Vlaanderen > Limburg > Friesland.

Zoals gezegd hingen de vragen 02.2 en 02.3 met elkaar samen. Het hoge aantal 'missing values' bij vraag 02.3 is dan ook terug te wijzen op de antwoorden die zijn gegeven op vraag 02.2. Daar gaven 272 mensen aan 'Zelden' of 'Nooit' in aanraking te komen met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Deze mensen hoefden vervolgens dus niet vraag 02.3 in te vullen. Dit verklaart dan ook voor een groot gedeelte de 257 missende antwoorden bij vraag 02.3. Wanneer de antwoorden van deze vragen worden gekruist, is te zien dat er 2 respondenten zijn die bij vraag 02.2 hebben ingevuld dat zij nooit in aanraking komen met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond, toch vraag 02.3 hebben ingevuld. Van de mensen die bij 02.2 kozen voor het antwoord 'Zelden' zijn er 32 respondenten die vraag 02.3 toch hebben beantwoord. Wanneer je de verwijzingen naar vraag 02.4 in de vragenlijst vergeet, zou je kunnen oordelen dat de mensen die 'Zelden' hebben ingevuld toch wel iets over de mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond kunnen zeggen, maar voor de mensen die voor 'Nooit' kozen bij vraag 02.2, geldt dit in geen geval.

Vraag 02.4 is te vergelijken met vraag 02.2, alleen draait het hier om het contact via radio of televisie in plaats van via school of werk. Bovendien gaat het bij vraag 02.4 om indirect contact, waar het bij vraag 02.2 nog ging om direct contact. De antwoorden in vergelijking met vraag 02.2 zijn erg verschillend. Opvallend is het grote aantal mensen dat deze vraag met 'Soms' beantwoordt, namelijk 182. Voor de overige 'positieve' antwoorden werd in totaal 47 keer gekozen, waarmee het totaal aan 'positieve' antwoorden op 229 komt. Meer dan 6 op de 10 respondenten komt dus in aanraking met Turkse en/of Marokkaanse mensen via radio of televisie. Evenals bij vraag 02.2 zijn er slechts 2 respondenten die aangeven dat ze 'Zeer Vaak' in contact komen met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Overigens blijkt uit de gegevens dat dit niet om dezelfde respondenten gaat. Geen enkele respondent heeft bij zowel vraag 02.2 als 02.4 het antwoord 'Zeer Vaak' gegeven. In totaal is deze vraag door 348 mensen beantwoord.

De antwoorden zijn op ongeveer dezelfde manier per dialectgebied verdeeld als bij vraag 02.1, waar in totaal 349 keer een antwoord werd gegeven. De rangorde is dan ook hetzelfde als bij die vraag. Verder is opvallend dat het Nedersaksische dialectgebied zorgt voor 11 van de in totaal 44 mensen die deze vraag met 'Nooit' beantwoorden. Hetzelfde Nedersaksische

dialectgebied zorgt samen met Brabant en het rivierengebied voor 105 van de in totaal 182 keer dat deze vraag met 'Soms' is beantwoord, waarbij het Nedersaksische dialectgebied voor 53 antwoorden zorgt en Brabant en het rivierengebied voor 52 antwoorden.

Eigenaardigheden van het Turks- en Marokkaans-Nederlands

Bij vraag 02.5 hebben 188 van de 362 respondenten een antwoord gegeven op de vraag "Is u wel eens iets opgevallen aan het Nederlands van mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond?". Op deze vraag kon met 'Nee' of met 'Ja, namelijk' worden geantwoord. Alle 'Nee'-antwoorden en de 'Ja'-antwoorden waarbij geen of een onduidelijk/onbruikbaar antwoord werd gegeven, heb ik aangegeven als 'missing value' met het getal 99. In dit geval ging het dus om 174 respondenten die in deze categorie vielen. Toch stelt meer dan de helft van de respondenten (188) dat hen iets opvalt aan de spraak van mensen met een Turkse en/of Marokkaanse achtergrond. Dit is mijns inziens opvallend veel, vooral gezien het feit dat de ondervraagden niet linguïstisch geschoold zijn.

De 188 respondenten noemen in hun antwoorden in totaal 231 eigenaardigheden die terug te voeren zijn op verschillende taalcomponenten. Bij 113 van de 231 genoemde verschijnselen is gekozen voor een antwoord dat terugslaat op fonetiek/fonologie. De antwoorden die de respondenten geven kunnen soms onder meerdere taalcomponenten vallen. Een respondent verklaarde bijvoorbeeld het volgende bij deze vraag of hem iets opviel aan de taal van mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond: "Ja, gebrekkig vocabulaire, veel fouten in meervoud etc". Dit antwoord valt zowel onder de taalcomponent lexicon als de taalcomponent morfologie en dit komt in de antwoorden dan ook terug. Dit verklaart waarom het aantal genoemde verschijnselen hoger is dan het aantal gegeven antwoorden.

Bij deze vraag noemen 65 respondenten een verschijnsel dat geschaard kan worden onder syntaxis en 24 onder morfosyntaxis. De overige taalcomponenten worden een stuk minder genoemd. Verschijnselen met betrekking tot de taalcomponent lexicon komen 14 keer voor, morfologische antwoorden 8 keer en verschijnselen die op pragmatiek slaan 7 keer. De rangorde van gekozen taalcomponenten voor deze vraag is daarom als volgt:

Fonetiek/Fonologie > Syntaxis > Morfosyntaxis > Lexicon > Morfologie > Pragmatiek.

Een antwoord van een respondent kon, zoals hierboven vermeld, meerdere taalcomponenten bevatten. Dit heeft geresulteerd in een aantal combinaties van taalcomponenten die in de antwoorden van de respondenten voorkwam. De combinatie die, na de keuze voor een fonetisch antwoord (72 keer), het meest voorkwam bij de in totaal 188 antwoorden was fonetiek en syntaxis (F, S). Dit kwam 25 keer voor. Er vielen 33 verschijnselen te noteren die onder geen enkele taalcomponent geschaard konden worden en dus onder 'Overige' vielen. Zo was er bijvoorbeeld een respondent die aangaf: "Ja, ze doen meestal hun best om goed begrijpbaar over te komen". Dit kon niet gecategoriseerd worden in een (combinatie van) taalcomponent(en). Van de overige (combinaties van) taalcomponenten kwamen de antwoordaantallen niet boven de 6 keer uit. Alle combinaties met hun frequenties bij deze vraag zijn wel terug te vinden in de bijlagen.

De taalcomponenten uit vraag 02.5 geven een eerste inzicht in de indrukken die de respondenten hebben van het Turks-Nederlands en het Marokkaans-Nederlands. Inmiddels is duidelijk wat de meest en minst genoemde componenten zijn, maar het is ook van belang om te kijken of er eventueel samenhang is tussen de gekozen taalcomponenten en de antwoorden op de overige vragen in de enquête. Wanneer de antwoorden van vraag 02.1

(Wonen er in uw omgeving (plaats of streek) mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond?) worden gekruist met de diverse taalcomponenten valt op dat deze koppeling significant is voor de taalcomponenten fonetiek, syntaxis en lexicon.

De fonetische antwoorden hebben duidelijk samenhang met deze vraag (Fishers Exact 18,334; $p=.000$, $X^2=17,978$; $df=2$; $p=.000$). Uit de resultaten blijkt dat deze samenhang vooral ontstaat door de keren dat er juist geen fonetische verschijnselen zijn genoemd. Dit komt vooral overeen met het aantal keren dat er op vraag 02.1 met 'Nee' is geantwoord en de respondent dus aangeeft dat er in zijn stad of gemeente geen mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond wonen. In 75% van de gevallen waarin er op vraag 02.1 met 'Nee' werd geantwoord, gaf de respondent geen antwoord dat op de taalcomponent fonetiek terug sloeg. Dit komt neer op 87 antwoorden. Ook wanneer de respondent op vraag 02.1 het antwoord 'Weet niet' gaf is er veel overeenkomst met het aantal keer dat er geen fonetisch antwoord werd gegeven. In 65% van de gevallen waarin bij vraag 02.1 'Weet niet' wordt geantwoord, noemt men bij vraag 02.5 geen fonetisch verschijnsel. Hierbij moet wel worden vermeld dat er in totaal maar 20 mensen waren die bij 02.1 'Weet niet' hebben geantwoord. Daarnaast is er flink wat overeenkomst tussen de keren dat er op vraag 02.1 'Ja' wordt geantwoord en bij 02.5 wel een fonetisch verschijnsel wordt genoemd. Bij 104 van de in totaal 213 keren dat er bij vraag 02.1 met 'Ja' wordt geantwoord, noemt men een fonetisch verschijnsel, wat neerkomt op 48.8%.

Ook tussen de genoemde syntactische verschijnselen bij vraag 02.5 en vraag 02.1 blijkt een significant verband te zitten (Fisher's Exact 11,074; $p=.003$, $X^2=10,222$; $df=2$; $p=.006$). De samenhang bij deze antwoorden blijkt ook weer vooral te zitten in het niet noemen van syntactische verschijnselen in combinatie met de verschillende antwoorden op vraag 02.1. Van de in totaal 116 mensen die bij vraag 02.1 'Nee' hebben ingevuld, noemen er 99 geen syntactisch verschijnsel bij vraag 02.5. De 20 mensen die 'Weet niet' antwoordden op vraag 02.1 noemen geen van allen een syntactisch verschijnsel op vraag 02.5. Er zijn 53 mensen van in totaal 213 (24.9%) die vraag 02.1 met 'Ja' antwoorden en ook een syntactisch antwoord geven op vraag 02.5.

Tot slot is er ook een significant verband tussen de genoemde lexicaal verschijnselen uit vraag 02.5 en de antwoorden op vraag 02.1 (Fisher's Exact 6,457; $p=.028$, $X^2=7,144$; $df=2$; $p=.030$). Evenals bij de vorige twee gevallen waarin er sprake was van significante samenhang, valt de samenhang ook bij deze component vooral toe te schrijven op het aantal keren dat er geen lexicaal element wordt genoemd. Liefst 113 van de 116 respondenten die bij vraag 02.1 'Nee' hadden ingevuld, noemen bij 02.5 geen lexicaal verschijnsel. Ook 193 van de 213 mensen die 'Ja' had ingevuld bij 02.1 noemen geen lexicaal verschijnsel bij 02.5. Alle mensen die 'Weet niet' antwoordden bij 02.1 noemden bij 02.5 geen lexicaal verschijnsel. Het aantal respondenten dat wel een lexicaal verschijnsel noemde in combinatie met een antwoord bij 02.1 is dus logischerwijs minimaal. De overige taalcomponenten vertonen geen samenhang met de gegeven antwoorden op vraag 02.1.

Er is ook enige samenhang te ontdekken tussen de antwoorden van vraag 02.2 (Komt u in het dagelijks leven wel eens in contact met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond?) en de relevante taalcomponenten. Ook hier vertonen de fonetische antwoorden significante samenhang (Fisher's Exact 12,600; $p=.009$, $X^2=12,418$; $df=4$; $p=.010$). Ook hier is veel samenhang te ontdekken tussen de antwoorden op de vraag en de keren dat er geen fonologisch verschijnsel wordt genoemd. Er zijn 89 van de 129 mensen (69%) die op

vraag 02.2 'Nooit' antwoordden die geen fonologisch verschijnsel noemen; een logisch verband. Toch zijn er ook 11 van de 17 (64.7%) respondenten die bij vraag 02.2 invulden dat zij 'Vaak' in aanraking kwamen met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond en daarbij bij 02.5 een fonologisch verschijnsel noemden. Daarnaast noemden 28 van de 53 mensen (52.8%) die bij 02.2 'Soms' invulden ook een fonologisch verschijnsel.

Naast de taalcomponent fonologie is er ook samenhang te ontdekken tussen de antwoorden van vraag 02.2 en de genoemde morfologische verschijnselen (Fisher's Exact 17,392; $p=.001$, $X^2=28,029$; $df=4$; $p=.002$). Deze samenhang wordt voornamelijk gecreëerd door het feit dat er slechts 4 mensen zijn die bij vraag 02.2 'Nooit' of 'Zelden' invulden en dus negatief antwoorden op de vraag of zij in aanraking komen met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond, die bij 02.5 een morfologisch verschijnsel noemen. Bovendien worden er in totaal maar 10 morfologische verschijnselen geteld door mensen die vraag 02.2 hebben ingevuld.

Hetzelfde geldt ongeveer voor de significante samenhang bij de taalcomponent lexicon (Fisher's Exact 11,227; $p=.019$, $X^2=13,018$; $df=4$; $p=.018$). Bij deze vraag zijn er 13 respondenten die bij 02.2 een 'negatief' antwoord gaven en bij 02.5 een morfologisch verschijnsel noemden. In totaal wordt er 23 keer een morfologisch verschijnsel genoemd door mensen die vraag 02.2 invulden. De samenhang wordt daarom ook hier vooral gecreëerd door het niet noemen van morfologische verschijnselen. De overige taalcomponenten vertonen geen samenhang met de gegeven antwoorden uit vraag 02.2.

Er is weinig samenhang tussen de taalcomponenten genoemd in 02.5 en de antwoorden die door de respondenten zijn gegeven bij vraag 02.3. Hier moesten de respondenten aangeven of zij voornamelijk met jongere, oudere of zowel jongere als oudere mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in aanraking kwamen. Geen van de taalcomponenten vertoont significante samenhang met de antwoorden op deze vraag.

Verschillen tussen Turks-Nederlands en Marokkaans-Nederlands

Vraag 02.8 in de Meertens Vragenlijst was: "Ook als er geen Turken of Marokkanen in uw omgeving wonen: hebt u in hun Nederlands (of misschien in hun dialectgebruik) verschillen opgemerkt tussen de beide groepen?". Van de 362 respondenten zijn er 40 die aangeven inderdaad één of meerdere verschillen te zien tussen de taal van Turkse Nederlanders en Marokkaanse Nederlanders. Er zijn daarentegen 261 mensen die geen verschil zeggen te zien en 61 mensen die deze vraag niet hebben ingevuld.

Uit het Friese dialectgebied kwamen de minste antwoorden, slechts 10. Bovendien wisten al deze 10 respondenten geen verschillen aan te geven tussen Turks-Nederlands en Marokkaans-Nederlands en kozen dus voor het antwoord 'Nee'. De meeste reacties op deze vraag komen uit Brabant en het rivierengebied. Van de in totaal 81 reacties gaven 10 mensen aan dat zij wel degelijk onderscheid kunnen maken tussen Turks- en Marokkaans-Nederlands. In het Nedersaksische dialectgebied en in Holland & Utrecht werd er, hoewel er minder responsies waren dan in Brabant en het rivierengebied, nog vaker met 'Ja' geantwoord, respectievelijk 11 en 12 keer, waarmee het totaal aantal responsies uit die drie dialectgebieden al op 33 staat. De overige 7 antwoorden kwamen verspreid uit de overgebleven gebieden.

Vraag 02.8 hing samen met vraag 02.9a en 02.9b. Vraag 02.9a hoefde en kon eigenlijk alleen ingevuld worden door mensen die bij 02.8 hadden ingevuld dat zij inderdaad verschillen konden onderscheiden tussen Turks-Nederlands en Marokkaans-Nederlands. De vragen

02.9a en 02.9b zijn het minst vaak beantwoord. Uit de kruistabel van 02.8 en 02.9a, die te vinden is in de bijlagen, blijkt dat van de 40 mensen die bij vraag 02.8 antwoordden een verschil te kunnen maken tussen Marokkaanse en Turkse sprekers, er 22 ook vraag 02.9a ingevuld hebben. Verder valt uit deze tabel af te lezen dat er 8 mensen zijn die vraag 02.9a hebben ingevuld, terwijl zij bij vraag 02.8 aangaven geen verschillen op te kunnen merken tussen Turkse en Marokkaanse sprekers. Uit de frequenties blijkt dat er in totaal 31 responsies gegeven op vraag 02.9a. Er is dus één respondent die vraag 02.8 niet heeft ingevuld en waarbij dus een 'missing value' is genoteerd, maar die 02.9a wel heeft ingevuld. Er zijn bij vraag 02.9a 15 verschijnselen genoemd die fonologisch van aard zijn. Deze zijn stapsgewijs verdeeld over de dialectgebieden. Alleen in het Friese gebied werd er geen enkel fonologisch antwoord gegeven. De rangorde van de aantallen antwoorden per dialectgebied is als volgt:

Brabant en het rivierengebied (5) > Holland en Utrecht (4) > Nedersaksisch (3) > Limburg (2) > Vlaanderen (1) > Friesland (0). Er werden 8 verschijnselen genoemd die op de taalcomponent Syntaxis slaan. In het Nedersaksische gebied en in Brabant en het rivierengebied werden er beiden 3 syntactische verschijnselen genoemd en in Limburg en Holland & Utrecht allebei 1. In de overige dialectgebieden werden geen syntactische verschijnselen genoemd. Bij deze vraag werden er zelfs helemaal geen verschijnselen genoemd die terugslagen op de morfologie. Ook de overige taalcomponenten werden erg weinig genoemd. Morfosyntaxis werd vijfmaal genoemd, waarvan de meeste (2 keer) in Brabant en het rivierengebied. In Friesland en Vlaanderen werd helemaal geen morfosyntactisch verschijnsel genoemd. De overige drie antwoorden werden gelijkmatig verdeeld over de overgebleven dialectgebieden gegeven. De taalcomponent pragmatiek kwam slechts eenmaal aan bod. Dit antwoord kwam uit Brabant en het rivierengebied. Er werden tot slot 4 lexicaal verschijnselen genoemd, gelijkmatig verdeeld over de dialectgebieden Holland & Utrecht, Vlaanderen, Limburg en Brabant en het rivierengebied. De overige verschijnselen konden niet gecategoriseerd worden in een bepaalde taalcomponent en vielen daardoor onder 'Overige'.

Op vraag 02.9b zijn in totaal 10 antwoorden gekomen. De respondenten werd hier gevraagd om enkele voorbeelden te geven van verschillen tussen Turkse en Marokkaanse sprekers. Het is enigszins te verklaren waarom er slechts 10 antwoorden zijn gekomen op deze vraag. Allereerst zijn er van de 362 ondervraagden nog 40 mensen over die naar eigen zeggen verschil kunnen horen tussen een Turkse en Marokkaanse spreker. Weinig mensen zullen direct een voorbeeld voorhanden hebben en zullen de vraag daarom overslaan.

Deze laatste vraag is de enige vraag waar niet de meeste fonologische verschijnselen worden genoemd. Er werden in totaal zoals gezegd 10 voorbeelden gegeven, waarvan er 3 tot de taalcomponent fonologie konden worden gerekend. Er werden echter 4 antwoorden gegeven die als syntactisch kunnen worden beschouwd. Van de fonologische antwoorden kwamen er twee uit Holland & Utrecht en één uit Vlaanderen. De 4 syntactische antwoorden kwamen uit het Nedersaksische gebied (1) en Holland & Utrecht (3). Verder werd er één lexicaal verschijnsel genoemd en één morfosyntactisch. Het lexicaal antwoord werd gegeven in het Vlaamse dialectgebied en het morfosyntactische antwoord kwam uit het Nedersaksische gebied. De overige verschijnselen konden niet in een bepaalde taalcomponent gecategoriseerd worden en vielen daardoor onder 'Overige'.

Uit bovenstaande blijkt dat er flink wat respondenten waren die zeiden mensen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond te kunnen onderscheiden van elkaar. Bij vraag 02.9a en 02.9b konden zij deze stelling voorzien van voorbeelden waarmee ze konden laten zien wat de verschillen in hun ogen dan waren tussen Turkse Nederlanders en Marokkaanse Nederlanders. Uit de gegeven antwoorden blijkt dat sommige mensen inderdaad weten waarover ze praten, maar dat er ook respondenten zijn die denken de grote verschillen te weten, terwijl ze dit eigenlijk niet weten. Dit is goed terug te zien aan de groep mensen die aangeeft welke etnische groep geacht wordt beter Nederlands te spreken. Er is hier sprake van grote tegenstelling in de gegeven antwoorden. Meerdere respondenten geven in hun open antwoord aan dat Turken beter Nederlands spreken dan Marokkanen, maar anderen zeggen juist het omgekeerde. Ik zal nu niet verder ingaan op de vraag welke van deze twee stellingen waar is (als dit al te beantwoorden valt), maar het geeft nog maar eens aan hoe lastig het is om voorbeelden te noemen van verschillen wanneer er geen of haast geen linguïstische kennis voorhanden is en de werkelijkheid misschien ingewikkeld en variabel.

Een andere respondent noemt ook een voorbeeld dat in zijn of haar ogen typerend is voor de beide groepen: "Marokkanen last met zinsbouw, vooral vrouwen amper NL. Turken moeite met sch*-klank". Ook deze stelling is natuurlijk lastig om feitelijk te onderbouwen, maar het is goed mogelijk dat de Turkse en Marokkaanse mensen die deze respondent kent deze eigenschappen vertonen. Ook voor de stelling "Marokkanen meer gebruik van stopwoorden dan Turken" geldt dit. Deze laatste stelling werd ook door een respondent genoemd als voorbeeld bij vraag 02.9a. Dit geeft wel aan dat de respondenten na hebben gedacht over de verschillen tussen beide etnische groepen en er op hun manier invulling aan hebben gegeven.

Invloed dialectachtergrond van de respondenten

In de paragraaf 'Eigenaardigheden van het Turks- en Marokkaans-Nederlands' ben ik eerder al ingegaan op de antwoorden op vraag 02.5. Ik heb daar voornamelijk de frequenties van de relevante taalcomponenten besproken. In onderstaande sectie zal ik de genoemde antwoorden per dialectgebied gaan analyseren om zo te ontdekken of er een patroon te vinden is in deze antwoorden. Op die manier kan duidelijk worden of de dialectachtergrond van de respondenten van invloed is op de antwoorden die zij geven.

Op vraag 02.5 werd in totaal 188 keer geantwoord. Deze 188 respondenten noemden in hun antwoorden in totaal 231 verschijnselen die konden worden teruggevoerd op een bepaalde taalcomponent. Ik ga bij de bespreking van deze vraag dan ook in principe uit van 231 responsies. Bijna de helft van deze antwoorden (113 keer) behoorden tot de taalcomponent fonologie. In Brabant en het rivierengebied werden er 36 fonologische verschijnselen genoemd, tegenover slechts 2 in het Friese dialectgebied. In Holland & Utrecht noemde men 26 keer fonologie en in het Nedersaksische dialectgebied 23 keer. In Limburg en Vlaanderen werd er allebei 13 keer een fonologisch verschijnsel genoemd. Er is geen significante samenhang gevonden tussen de fonologische antwoorden en de verschillende dialectgebieden.

In alle dialectgebieden werd na de fonologie de taalcomponent syntaxis het meest genoemd, in totaal 65 keer. Ook deze taalcomponent kwam in Brabant en het rivierengebied het meest voor. Hier noemden 21 mensen een verschijnsel dat verwijst naar syntaxis. In het Nedersaksische gebied en in Holland & Utrecht werden 13 syntactische verschijnselen

genoemd, in Limburg 11, in Vlaanderen 6 en in Friesland noemde één respondent een syntactisch verschijnsel. Er is geen significante samenhang gevonden tussen de syntactische antwoorden van vraag 02.5 en de verschillende dialectgebieden.

Er werden bij vraag 02.5 bij elkaar slechts 8 morfologische verschijnselen genoemd. In de meeste dialectgebieden was dit dan ook de minst genoemde taalcomponent. Alleen in het Nedersaksische gebied en in Vlaanderen werden pragmatiek en lexicon minder vaak genoemd dan morfologie. Van de 8 antwoorden kwamen er 5 uit het Nedersaksische dialectgebied. De overige 3 antwoorden kwamen uit Holland & Utrecht, Vlaanderen en Brabant en het rivierengebied. Er is geen significante samenhang gevonden tussen de morfologische antwoorden van vraag 02.5 en de verschillende dialectgebieden.

Bij elkaar gaven de mensen uit de zes dialectgebieden 24 morfosyntactische antwoorden. De meeste responsies (7) kwamen uit Brabant en het rivierengebied. In Holland & Utrecht werd dit zesmaal genoemd, in het Nedersaksische gebied 5 keer, in Vlaanderen 4 keer en in Limburg tweemaal. In het Friese dialectgebied werd er geen enkele keer een morfosyntactisch verschijnsel genoemd. Na fonologie en syntaxis werd deze taalcomponent in de meeste gebieden het vaakst genoemd. Alleen in Brabant en het rivierengebied werden er meer lexicale dan morfosyntactische verschijnselen genoemd. Er is geen significante samenhang gevonden tussen de morfosyntactische verschijnselen van vraag 02.5 en de verschillende dialectgebieden.

Pragmatiek is de taalcomponent die het minst genoemd wordt in de antwoorden. In totaal noemden 7 respondenten een verschijnsel wat terug te voeren viel op pragmatiek. In Holland & Utrecht werden er 4 pragmatische antwoorden gegeven, in Brabant en het rivierengebied 2 en in Limburg 1. In de overige dialectgebieden werd geen enkel verschijnsel genoemd dat op pragmatiek sloeg. In Holland & Utrecht werd pragmatiek zoals gezegd viermaal genoemd. Na fonologie, syntaxis en morfosyntaxis werd deze taalcomponent daar dan ook het vaakst genoemd. In de overige dialectgebieden wordt pragmatiek als één van de minste taalcomponenten genoemd. In het Nedersaksische gebied, Friesland (tezamen met 3 andere componenten) en Vlaanderen (tezamen met Vlaanderen) wordt pragmatiek het minst vaak genoemd. In Brabant en het rivierengebied en in Limburg worden er alleen minder morfologische verschijnselen genoemd. Er is geen significante samenhang gevonden tussen de pragmatische verschijnselen van vraag 02.5 en de verschillende dialectgebieden.

De laatste taalcomponent is lexicon. De respondenten noemden in totaal 14 verschijnselen die te maken hadden met deze component. Veruit de meeste van deze antwoorden kwamen uit Brabant en het rivierengebied; liefst 8 stuks. De overige lexicale antwoorden kwamen uit Holland & Utrecht (3), het Nedersaksische gebied (2) en Limburg (1). In Vlaanderen en Friesland werden geen lexicale verschijnselen genoemd. In Brabant en het rivierengebied wordt lexicon na fonologie en syntaxis het vaakst genoemd, maar in de overige gebieden zijn de verhoudingen anders. In het Nedersaksische gebied, Holland & Utrecht en in Limburg wordt lexicon op één na het minst genoemd en in Friesland en Vlaanderen wordt deze taalcomponent het minst genoemd. Er is geen significante samenhang gevonden tussen de lexicale verschijnselen van vraag 02.5 en de verschillende dialectgebieden. De dialectachtergrond van de respondenten blijkt dus niet van invloed op de antwoorden die de mensen bij vraag 02.5 geven.

Turken en Marokkanen uit de regio

Bij vraag 02.6 werd aan de respondenten gevraagd of er mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond waren, van wie zij konden horen dat zij uit hun woonplaats of

regio kwamen. Van alle respondenten gaven 54 mensen aan dat zij kunnen horen aan deze mensen dat zij uit hun eigen plaats of regio kwamen. In deze sectie wil ik de gegeven antwoorden uit vraag 02.6 koppelen aan de antwoorden op andere vragen en aan de verschillende dialectgebieden om te kijken of er significante samenhang is tussen deze variabelen.

Allereerst heb ik de antwoorden uit vraag 02.6 gekoppeld aan de antwoorden op de vraag of er mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in de omgeving wonen (vraag 02.1). Deze koppeling blijkt significant (Fisher's Exact 39,850; $p=.000$, $X^2=38,574$; $df=4$; $p=.000$). Uit de waarden van de kruistabel blijkt dat er een logisch verband is tussen de antwoorden uit 02.1 en 02.6. Er zijn 85 mensen die bij vraag 02.6 'Nee' hebben ingevuld, waar zij bij 02.1 eerder eveneens 'Nee' hadden ingevuld. Dit is vrij eenvoudig te verklaren door het feit dat wanneer de respondenten bij 02.1 aangeven dat er geen Turken of Marokkanen in hun regio woont, dat zij ook niet aan deze mensen kunnen horen dat ze uit hun buurt of regio komen. Verder zijn er 99 mensen die bij 02.1 hadden ingevuld dat zij wel Turken en/of Marokkanen in hun regio hadden wonen, maar die toch niet kunnen horen aan deze mensen of ze uit hun eigen regio komen. Van de 54 mensen die aangaven dat zij inderdaad aan deze mensen kunnen horen dat zij uit hun regio komen, zijn er 47 die bij 02.1 reeds hadden aangegeven dat er ook daadwerkelijk mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in hun regio woont. Zes mensen hebben bij vraag 02.1 'Nee' ingevuld en kunnen kennelijk toch aan deze mensen horen dat ze uit hun regio komen en één respondent vulde bij 02.1 'Weet niet' in terwijl hij of zij wel een positief antwoord kon geven op vraag 02.6.

Ook tussen de antwoorden op vraag 02.6 en de hoeveelheid dagelijks contact die de respondenten zeggen te hebben met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond (vraag 02.2) blijkt een significant verband te zitten (Fisher's Exact 33,192; $p=.000$, $X^2=33,561$; $df=8$; $p=.000$). Evenals bij de samenhang tussen vraag 02.1 en 02.6 is er een logisch verband te vinden tussen het kunnen plaatsen van Turkse of Marokkaanse mensen in de eigen regio en de hoeveelheid contact met deze mensen. Respondenten die bij 02.2 'Nooit' of 'Zelden' invulden gaven bij vraag 02.6 respectievelijk 70 en 84 keer aan dat zij de mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond niet konden plaatsen in hun eigen regio. Er zijn echter ook 19 respondenten die bij vraag 02.2 invulden dat zij zelden met deze mensen in contact komen, terwijl zij bij 02.6 aangeven wel degelijk aan te kunnen geven of zij uit dezelfde regio als de respondent zelf komen. Nog opvallender is misschien wel dat er ook 9 respondenten zijn die in het dagelijks leven nooit in contact komen met deze mensen, maar toch aangeven dat zij weten wanneer iemand met deze achtergrond uit hun regio komt. Dat is des te opmerkelijker tegen de achtergrond van het feit dat deze mensen weinig tot geen linguïstische kennis hebben.

Bij vraag 02.3 moesten de respondenten aangeven in welke leeftijdscategorie de mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond vielen met wie zij het meest in aanraking kwamen. Uit de berekeningen blijkt dat de leeftijdsgroep niet samenhangt met het antwoord op vraag 02.6. De leeftijdsgroep heeft dus geen invloed op het wel of niet herkennen of iemand met een Turkse of Marokkaanse achtergrond uit de eigen regio komt.

Tussen de antwoorden van vraag 02.4 en 02.6 zit geen significant verband. Dit is enigszins verrassend te noemen, omdat vraag 02.4 evenals vraag 02.2 gaat over het contact dat men heeft met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Tussen 02.2 en 02.6 zit, zoals

hierboven te lezen valt, wel een significant verband. Het directe contact uit vraag 02.2 heeft dus wel invloed op het kunnen herkennen van Turken en Marokkanen uit de eigen regio, maar het indirecte contact via radio en/of televisie uit vraag 02.4 is niet van invloed op het gegeven antwoord op vraag 02.6.

Tot slot heb ik een koppeling gemaakt tussen de dialectgebieden en de antwoorden op vraag 02.6 om te kijken of er op enig niveau sprake is van samenhang. Dit blijkt niet het geval ($\chi^2=15,543$; $p=.113$). De (dialect-)afkomst van de respondent is dus niet direct van invloed op het kunnen aangeven of iemand uit dezelfde regio komt als de respondent zelf. Het feit of er Turkse of Marokkaanse mensen in de buurt wonen en het directe contact met deze mensen blijkt daarentegen wel van invloed op de antwoorden van vraag 02.6.

Kenmerken van Turken en Marokkanen uit de eigen regio

Waar de respondenten bij vraag 02.6 moesten invullen of zij konden horen dat mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond uit hun eigen regio kwamen, moesten zij bij vraag 02.7, indien zij op 02.6 'Ja' hadden gezegd, aangeven waaraan zij dit konden horen. Op deze vraag kwam van 60 respondenten een antwoord, maar zoals ook bij de vragen 02.5, 02.9a en 02.9b konden de mensen in één antwoord meerdere verschijnselen noemen. Het totaal aan genoemde verschijnselen kwam dan ook op 72.

Maar liefst 50 van deze 72 antwoorden waren fonologisch van aard. In het Friese dialectgebied werd geen enkel antwoord gegeven op deze vraag¹, maar in de overige dialectgebieden was fonologie opnieuw de meest genoemde taalcomponent. In Brabant en het rivierengebied werden er 19 antwoorden gegeven die fonologisch van aard waren van de in totaal 30 genoemde verschijnselen, in het Nedersaksische gebied 12 van de in totaal 16, in Limburg en Vlaanderen allebei 7 van de 11 en in Holland & Utrecht 5 van de in totaal 10 genoemde verschijnselen. Er is geen significant verband gevonden tussen de fonologische antwoorden van vraag 02.7 en de verschillende dialectgebieden.

Na fonologie is lexicon de meest genoemde taalcomponent. Dit is opvallend, aangezien bij de andere open vragen lexicon niet vaak werd genoemd. In totaal werden er 9 lexicale antwoorden gegeven, waarvan er 5 van de in totaal 30 genoemde verschijnselen uit Brabant en het rivierengebied kwamen. Uit alle overige dialectgebieden, op Friesland na, kwam er 1 lexicaal antwoord. In Brabant en het rivierengebied en Vlaanderen is lexicon hierdoor op fonologie na de meest genoemde taalcomponent. In de overige gebieden komt lexicon op de derde plaats van genoemde componenten. Er is geen significant verband gevonden tussen de lexicale antwoorden van vraag 02.7 en de verschillende dialectgebieden.

Er werden 8 morfosyntactische antwoorden gegeven op vraag 02.7. Deze werden redelijk verspreid over de verschillende dialectgebieden gegeven. De meeste antwoorden kwamen uit Brabant en het rivierengebied (3 van de in totaal 30 genoemde verschijnselen). Uit Holland & Utrecht kwamen 2 antwoorden van een totaal van 10 en uit de overige dialectgebieden, op Friesland na, kwam één morfosyntactisch antwoord. Morfosyntaxis wordt hierdoor in Holland & Utrecht en Vlaanderen op fonologie na het meest genoemd. In het Nedersaksische gebied, Brabant en het rivierengebied en Limburg worden er twee andere taalcomponenten vaker genoemd. Er is geen significant verband gevonden tussen de morfosyntactische verschijnselen van vraag 02.7 en de verschillende dialectgebieden.

¹ Het Friese dialectgebied laat ik bij de bespreking van vraag 02.7 hierom buiten beschouwing

Bij de andere open vragen (02.5, 02.9a en 02.9b) werden de syntactische antwoorden na de fonologische het meest genoemd. Bij vraag 02.7 is dit anders. In het Nedersaksische gebied, Vlaanderen en Limburg wordt syntaxis wel als tweede taalcomponent genoemd, maar in Holland & Utrecht en Brabant en het rivierengebied is syntaxis ver verwijderd van die tweede plek. In Brabant en het rivierengebied wordt er slechts eenmaal een syntactisch antwoord gegeven, waardoor er daar alleen minder morfologische antwoorden worden gegeven en in Holland & Utrecht worden er zelfs helemaal geen syntactische antwoorden gegeven, waardoor syntaxis samen met pragmatiek daar de minst genoemde taalcomponent is. In totaal zijn er bij vraag 02.7 ook slechts 6 antwoorden gegeven die op syntaxis slaan. Dat deze taalcomponent in drie dialectgebieden dan ook alsnog op fonologie na de meest genoemde taalcomponent is, is vooral te danken aan het feit dat er op deze vraag 72 antwoorden zijn gegeven, waarvan er 50 fonologisch van aard zijn. Hierdoor zijn er slechts 22 antwoorden over die op de overige taalcomponenten kunnen slaan. Er is geen significant verband gevonden tussen de syntactische verschijnselen op vraag 02.7 en de verschillende dialectgebieden.

Op vraag 02.7 werden in totaal 3 morfologische antwoorden gegeven. Deze waren afkomstig uit Holland & Utrecht (2) en Vlaanderen (1). In Limburg, Brabant en het rivierengebied en het Nedersaksische gebied is morfologie dan ook de minst genoemde taalcomponent. In Holland & Utrecht is morfologie daarentegen juist, samen met morfosyntaxis, op fonologie na de meest genoemde taalcomponent. Hetzelfde geldt voor Vlaanderen, alleen is in Vlaanderen ook voor de componenten syntaxis, morfosyntaxis en lexicon één antwoord gegeven, zodat deze plek wordt gedeeld. Er is geen significant verband gevonden tussen de morfologische antwoorden op vraag 02.7 en de verschillende dialectgebieden.

Evenals bij vraag 02.5 is ook bij vraag 02.7 pragmatiek de minst genoemde taalcomponent. Er werden slechts 2 antwoorden gegeven die pragmatisch van aard waren. Opvallend genoeg kwamen deze antwoorden beide uit Brabant en het rivierengebied, waardoor pragmatiek daar niet de minst genoemde taalcomponent is. Morfologie en syntaxis worden beiden minder vaak genoemd in dat dialectgebied. In de overige dialectgebieden is pragmatiek logischerwijs de minst genoemde taalcomponent. Ook hier is er geen significant verband gevonden tussen de pragmatische antwoorden op vraag 02.7 en de verschillende dialectgebieden.

In het bovenstaande is te lezen dat er geen enkel significant verband is te vinden tussen de gegeven taalcomponenten en de dialectgebieden. Daarnaast is het meest opvallende aan de antwoorden op deze vraag dat 50 van de 72 gegeven antwoorden onder fonologie vallen. Gezien de aard van de vraag is dit wel enigszins te begrijpen. Er wordt gevraagd waaraan de respondenten kunnen horen dat de mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond uit hun regio komen, met andere woorden, of men het eigen dialect of enkele dialectkenmerken herkent bij deze mensen. De meeste Nederlandse dialectkenmerken zijn waarschijnlijk te vinden in de fonologie, denk bijvoorbeeld aan een zachte 'g'. Uit de antwoorden die de respondenten gaven blijkt dit ook. Eén informant geeft bijvoorbeeld aan: "Je kunt horen dat ze in Brabant of Limburg wonen. De speciale A-klank in Brabant en het zangerige van het Limburgs". De grote hoeveelheid aan fonologische verschijnselen valt dus wel te verklaren bij deze vraag.

3.1.4 Conclusie

De Meertens Vragenlijst is opgebouwd uit verschillende hoofdstukken, waarvan het gedeelte over etnolecten er één is. Ondanks het feit dat dit gedeelte maar 10 vragen heeft, geeft het toch een aardig inzicht in de indrukken die mensen hebben van de etnische variëteiten Turks-Nederlands en Marokkaans-Nederlands. In onderstaande sectie zal ik bespreken welke conclusies er kunnen worden getrokken uit de bovenstaande resultaten en wat dit voor gevolgen heeft voor de onderzoeksvragen die ik aan het begin van dit onderzoek gesteld heb.

Allereerst vroeg ik mij aan het begin af in hoeverre directe of indirecte blootstelling aan één van de onderzochte variëteiten invloed heeft op de indrukken die men heeft van deze variëteiten. Uit de resultaten blijkt dat 213 van de 362 respondenten mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in de omgeving heeft wonen. Verder zijn er 72 mensen (dus één vijfde tot één derde van het totale aantal respondenten) die ook in het dagelijks leven in contact komen met deze mensen. Voor een onderzoek als dit zijn dit flink wat respondenten die dus daadwerkelijk in direct contact staan met Turkse of Marokkaanse mensen. Het aantal mensen dat indirect in contact komt met deze mensen is zelfs nog veel meer. De 'positieve' antwoorden, zoals deze in de resultatensectie staan beschreven, worden 229 keer gegeven. Dat betekent dat 6 op de 10 respondenten minimaal indirect contact heeft met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond en 2 op de 10 respondenten heeft in het dagelijks leven direct contact.

Zoals uit de resultaten blijkt, is er geen significant verband te ontdekken tussen één van de relevante taalcomponenten en de afkomst van de informanten. In alle dialectgebieden worden er de meeste fonologische antwoorden gegeven en staat syntaxis op de tweede plek. De overige antwoorden per taalcomponent verschillen wel per dialectgebied, maar zoals uit de resultaten blijkt, is dit geen significant verband. Uit de hoeveelheid antwoorden is echter wel duidelijk op te maken dat respondenten een voorkeur hebben voor fonologische verschillen. Op de standaardvolgorde van de eerste twee taalcomponenten na zijn er geen patronen te ontdekken in de gegeven antwoorden per dialectgebied.

Een andere vraag is of de respondenten verschillen waarnemen tussen Turks-Nederlands en Marokkaans-Nederlands. Er waren 40 van de 362 respondenten die aangaven dat zij een verschil konden opmerken tussen het Turks-Nederlands en het Marokkaans-Nederlands. Ook de voorbeelden die de respondenten gaven om hun eerdere antwoord te verduidelijken heb ik gecategoriseerd in de zes eerder genoemde taalcomponenten. Van de in totaal 33 genoemde verschijnselen, vallen er 15 onder fonologie. Ook hier is fonologie dus duidelijk de meest genoemde taalcomponent. De rangorde van de aantallen genoemde taalcomponenten is bij deze vraag als volgt:

Fonologie/Fonetiek > Syntaxis > Morfosyntaxis > Lexicon > Pragmatiek > Morfologie.

Er zijn in dit verband geen bijzondere patronen gevonden in de antwoorden per dialectgebied, maar gezien de 33 genoemde verschijnselen, kan wel worden gesteld dat er door enkele respondenten inderdaad onderscheid kan worden gemaakt tussen beide etnische variëteiten. Het aantal taalcomponenten die de respondenten in hun antwoorden noemden is weliswaar niet echt schokkend hoog, maar in ogeschouw genomen dat deze mensen niet of amper linguïstisch onderlegd zijn, plaatst dit aantal wel enigszins in een ander perspectief. Er zijn ook niet-linguïstisch geschoolden die de groepen kennelijk van elkaar denken te kunnen onderscheiden.

Zoals gezegd ging het onderzochte gedeelte van de Meertens Vragenlijst voornamelijk over etnolecten, maar toch was er ook hier invloed van dialectonderzoek. Er werd namelijk ook

onderzocht of de respondenten konden horen of mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond uit hun eigen (dialect-)gebied kwamen, met andere woorden, of zij ook lokale of regionale dialectkenmerken overnamen. Uit de diverse open antwoorden blijkt dat meerdere respondenten deze mensen inderdaad typerende dialectkenmerken horen overnemen. Naast het dialectgebruik van de Turkse en Marokkaanse mensen werd ook het eventuele dialectgebruik van de respondent zelf meegenomen in het onderzoek. Ik zal eerst de invloed van de dialectachtergrond van de respondent zelf behandelen.

Uit de resultaten blijkt dat geen van de dialectgebieden een statistische samenhang vertoont met de relevante taalcomponenten. Hier valt uit op te maken dat de dialectachtergrond van de informant weinig tot geen invloed heeft op de waarneming van het Turks- of Marokkaans-Nederlands. De antwoorden uit de verschillende dialectgebieden verschillen uiteraard wel enigszins, maar niet zodanig dat dit significante verschillen oplevert met betrekking tot de indrukken die mensen hebben van het Turks- en Marokkaans-Nederlands. Er bleek verder een significante samenhang te zijn tussen het indirecte contact van de respondenten met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond en het kunnen horen aan deze mensen of ze uit hun eigen regio komen. Dit significante verband moet wel in perspectief worden gezien, aangezien dit vooral tot stand kwam door de koppeling van twee negatieve antwoorden. Wanneer iemand invult dat er geen Turkse of Marokkaanse mensen in zijn of haar buurt wonen, ligt het in de lijn der verwachting dat deze respondent niet kan onderscheiden of de Turkse en Marokkaanse mensen uit zijn regio komen of niet.

Ook tussen het directe contact en het kunnen plaatsen van iemand in een bepaald gebied bleek een significant verband te zitten. Ook hier ging het echter voornamelijk om een overeenkomst tussen de negatieve antwoorden. Zonder dagelijks contact is het namelijk al een stuk lastiger om te kunnen onderscheiden of mensen uit je eigen regio komen. Tussen de leeftijdsgroepen van de Turken en Marokkanen met wie de respondenten het meest in aanrakingen komen en het kunnen plaatsen van deze mensen in de eigen regio bleek geen significant verband te zitten. Hetzelfde geldt voor deze antwoorden en het indirecte contact via radio en/of televisie. Tot slot zijn er ook geen significante verbanden ontdekt tussen deze antwoorden en de verschillende dialectgebieden. Er kan dus gesteld worden dat het niet uitmaakt uit welke regio de respondent komt, om eventueel de mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond te kunnen plaatsen in de eigen regio.

Ik heb verder gezocht naar significante samenhang tussen de gekozen taalcomponent en de achtergrond van de spreker. De antwoorden bleken echter voor geen van de 6 dialectgebieden significant. Het is dus niet zo dat bijvoorbeeld in het ene dialectgebied mensen eerder op fonologische gronden een Turks-Nederlandse of Marokkaans-Nederlandse spreker in hun eigen regio kunnen plaatsen en in het andere op syntactische gronden. Hoewel in het Friese dialectgebied geen antwoord werd gegeven op deze vraag, mag je er vanuit gaan dat ook in dit dialectgebied mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond zijn die lokale of regionale dialectkenmerken overnemen. Uit de resultaten blijkt dat het volgens de respondenten in de overige dialectgebieden in elk geval gebeurt.

Concluderend kan worden gesteld dat, ondanks de vaak geringe linguïstische kennis, de respondenten uit dit onderzoek een aardige indruk hebben van het Turks- en Marokkaans-Nederlands. De antwoorden die de respondenten geven stroken niet per se met de talige werkelijkheid, maar desondanks hebben zij genoeg te melden over deze variëteiten. Dit heeft er dan ook voor gezorgd dat er meer inzicht is in de diverse indrukken die mensen hebben van deze etnische variëteiten.

3.2 Onderzoek II: Eigen onderzoek in de regio Haaglanden

3.2.1 Opbouw en onderzoeksvragen

Uit het bestuderen van de resultaten van de Meertens Vragenlijst bleek, dat het lastig was om eenduidige conclusies te trekken. De redenen hiervoor waren onder andere dat vooral de open vragen in de enquête door veel respondenten niet waren ingevuld. Deze open vragen hadden voor de meeste duidelijkheid moeten zorgen in het onderzoek, maar brachten uiteindelijk weinig resultaat. Bovendien ontbrak het in deze enquête aan sociale diepte.

Bij mij bestond daarnaast al langer de wens om naast de vragenlijst van het Meertens Instituut ook een eigen vragenlijst te creëren. Toen bleek dat antwoorden op de Meertens Vragenlijst niet helemaal toereikend waren, kon dat plan daadwerkelijk tot uitvoering gebracht worden. De visie achter de enquête werd wel anders dan van tevoren gedacht. De antwoorden die waren gegeven in de Meertens Vragenlijst dienden als geraamte bij de nieuw te vormen vragenlijst. Er moest bovendien ruime overlap zijn tussen beide vragenlijsten, de vragen moesten met elkaar overeen komen, of in ieder geval op elkaar aansluiten. Zo zou ik de resultaten van beide enquêtes met elkaar kunnen vergelijken en na kunnen gaan wat de toegevoegde waarde was van het eigen onderzoek.

Een groot verschil tussen de Meertens Vragenlijst en het eigen onderzoek zou zijn dat het eigen onderzoek alleen plaatselijk zou worden afgenomen, terwijl de vragenlijst van het Meertens Instituut verspreid over heel Nederland en Vlaanderen werd verstuurd en ingevuld, bij mensen met uiteenlopende dialectachtergronden. Omdat ik woonachtig ben in Den Haag werd besloten om de enquête daar af te nemen. Het dialectgebied van de informanten zou zodoende constant gehouden worden. Er werd besloten om onderscheid te maken tussen informanten uit de stad Den Haag en informanten uit de omringende kleine gemeente Leidschendam/Voorburg. Over het algemeen wonen er in een dorp of kleine gemeente minder mensen met een Turkse en/of Marokkaanse achtergrond en zouden de antwoorden die mensen uit beide gemeenten gaven daarom kunnen verschillen. De hoofdvraag die ik met deze enquête zal proberen te beantwoorden, sluit aan op de hoofdvraag van de enquête van het Meertens Instituut en luidt als volgt:

- **Welke indrukken hebben taalkundige leken van het Turks- en Marokkaans-Nederlands?**

Deze hoofdvraag zal ik ondersteunen met enkele deelvragen:

- In hoeverre is directe of indirecte blootstelling aan Turks-Nederlands of Marokkaans-Nederlands van belang voor de indrukken die men heeft van deze variëteiten
- Op welke taalkundige gebieden (fonologie, morfologie, syntaxis, etc.) liggen de waargenomen eigenaardigheden van de beide etnolecten?
- Heeft de leeftijd van de Turkse of Marokkaanse Nederlanders met wie de respondenten in contact komen invloed op hun indrukken van de betreffende etnolecten?

- Worden er verschillen waargenomen tussen Turks-Nederlands en Marokkaans-Nederlands?
- Zijn er verschillen te ontdekken in de antwoorden van mensen uit een stad en uit een dorp/kleine gemeente?
- Is het opleidings-/beroepsniveau van invloed op de antwoorden die de informant geeft?
- In hoeverre heeft de factor leeftijd invloed op de antwoorden die de informant geeft?
- Zijn er opvallende verschillen te ontdekken tussen de antwoorden van mannen en vrouwen?

3.2.2 Methode

Zoals ik reeds eerder gemeld heb, is dit onderzoek opgezet als een kleinschalige verdieping van het onderzoek op basis van de Meertens Vragenlijst uit 2005. Met dit regionale onderzoek heb ik getracht om de gaten in de antwoorden uit het onderzoek van het Meertens Instituut te vullen. De opzet van dit onderzoek is in veel opzichten vergelijkbaar met het onderzoek van het Meertens Instituut. De grootste verschillen zijn dat dit onderzoek kleinschaliger is, omdat het slechts in twee (naast elkaar gelegen) plaatsen gehouden wordt en dat er meer sociale diepte aan het onderzoek is gegeven dan bij de Meertens Vragenlijst het geval was.

Informanten

Om de vragen in sectie 3.2.2 te kunnen beantwoorden, heb ik onderscheid gemaakt tussen de informanten op de volgende eigenschappen: geslacht, leeftijdsgroep, opleidings-/beroepsniveau en geboorte-/woonplaats. De informanten kon ik daardoor ordenen in de groepen zoals deze zijn te zien in Tabel 2.

Groep	Woonplaats	Geslacht	Leeftijdscat.	Opleidings- en beroepsniv.	Antwoorden
1	Den Haag	M	20-49 jaar	Hoog	4
2	Den Haag	M	20-49 jaar	Laag	4
3	Den Haag	M	50+	Hoog	3
4	Den Haag	M	50+	Laag	3
5	Den Haag	V	20-49 jaar	Hoog	4
6	Den Haag	V	20-49 jaar	Laag	4
7	Den Haag	V	50+	Hoog	4
8	Den Haag	V	50+	Laag	4
9	Leidschendam	M	20-49 jaar	Hoog	3
10	Leidschendam	M	20-49 jaar	Laag	4
11	Leidschendam	M	50+	Hoog	4
12	Leidschendam	M	50+	Laag	3
13	Leidschendam	V	20-49 jaar	Hoog	4
14	Leidschendam	V	20-49 jaar	Laag	3

15	Leidschendam	V	50+	Hoog	3
16	Leidschendam	V	50+	Laag	4

Tabel 2: Informantengroepen onderzoek Den Haag/Leidschendam

Van iedere groep heb ik 3 à 4 informanten gevonden om de enquête in te vullen, waardoor ik uiteindelijk op 58 respondenten uit ben gekomen. Naast geslacht heb ik twee leeftijdsgroepen onderscheiden. De categorie 20-49 jaar en de categorie 50+. Opleidings-/beroepsniveau heb ik gecategoriseerd in hoog en laag. Dit alles heb ik gedaan om te kijken of deze achtergronden van invloed zijn op de indrukken die men heeft van etnolecten en etnolectsprekers. Wanneer iemand een HBO of WO-opleiding heeft afgerond, heb ik deze persoon als 'hoog' opgeleid bestempeld. Wanneer de informant lager onderwijs, beroepsonderwijs of alleen de middelbare school heeft afgerond, zit hij of zij in de groep van 'laag' opgeleiden. Het beroepsniveau van de informanten heb ik ook getracht te categoriseren in hoog of laag. Dit heb ik onder andere gedaan met behulp van de Nijmeegse Beroepenklapper uit 1975. Hierin staan enkele honderden beroepen gecategoriseerd in zes niveaus. Deze Beroepenklapper heb ik uiteindelijk haast niet gebruikt. Alleen bij een enkel onduidelijk beroep of bijzondere opleiding dat werd gegeven heb ik de niveaus van de informant per geval bekeken en beoordeeld of ik deze kon indelen bij 'hoog' opleidingsniveau of 'laag' opleidingsniveau.

Verantwoording vragenlijst

De enquête moest in grote lijnen overeenkomen met de Meertens Vragenlijst uit 2005. Enkele vragen zijn dan ook exact hetzelfde gesteld in deze enquête. Omdat de eis van dit onderzoek was dat het meer sociale diepte moest bevatten, heb ik getracht meer achtergrondinformatie van de respondenten te krijgen. De enquête is daardoor opgesplitst in twee delen, een algemeen deel en een gedeelte over etnische variëteiten. In het algemene deel werd de respondent gevraagd naar zijn of haar geslacht, geboortjaar, hoogst afgeronde opleiding en laatst uitgeoefende beroep.

In het gedeelte over de etnische variëteiten heb ik enkele vragen gesteld die ook in de Meertens Vragenlijst gesteld werden. Ik heb de respondenten hierbij gevraagd naar de hoeveelheid Turken en/of Marokkanen die in hun stad/gemeente wonen, het directe en indirecte contact dat men met deze mensen heeft en in welke leeftijdscategorie de Turkse en/of Marokkaanse mensen vallen met wie ze in aanraking komen. Bij de vragen over het directe en indirecte contact heb ik, afwijkend van de Meertens Vragenlijst, ook onderscheid gemaakt tussen contact met Turken, Marokkanen of beiden. Bij de vraag over de leeftijdscategorie heb ik ook een wijziging aangebracht in vergelijking met de Meertens Vragenlijst. In die vragenlijst kon de respondent kiezen tussen 'jongere mensen', 'oudere mensen' of 'zowel jongere als oudere mensen'. Ik heb in dit onderzoek voor exacte aantallen gekozen, om te voorkomen dat er onduidelijkheid ontstaat over de grens tussen jong en oud. De gekozen leeftijdsgroepen in mijn onderzoek zijn 0-25 jaar, 26-50 jaar en 51 jaar en ouder. Ook heb ik bij deze vraag een mogelijkheid 'n.v.t.' bijgevoegd, voor het geval de respondent zowel geen direct en als indirect contact had met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond.

Omdat veelal wordt aangenomen dat de mensen die in Den Haag en Leidschendam wonen hetzij geen hetzij hetzelfde dialect spreken, heb ik deze factor voor het grootste gedeelte buiten beschouwing gelaten. Ik heb echter wel gevraagd naar een beoordeling van de eigen

spraak en een beoordeling van de spraak van mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Bij beide vragen konden zij kiezen tussen accentloos Nederlands, Nederlands met een plaatselijk accent, dialect en etnische gekleurd Nederlands.

Tot slot heb ik een vraag toegevoegd waarin ik de antwoordcategorieën heb weergegeven die ik in het Meertens onderzoek heb onderscheiden (zie paragraaf 3.1.2, onder het kopje 'Open vragen'). Omdat deze antwoordcategorieën voor niet-linguïstisch geschoolden wellicht wat ingewikkeld zouden kunnen zijn, heb ik ter verduidelijking enkele korte voorbeelden toegevoegd. De onderscheiden antwoordcategorieën staan hieronder weergegeven, met tussen haakjes de taalcomponent waar het antwoord toe behoort:

- Ze hebben een afwijkende woordenschat (L)
- Ze gebruiken lokale of regionale dialectkenmerken in hun taal (bijv. ze spreken met een zachte 'g') (F)
- Hun taal wijkt vooral qua uitspraak af van de standaardtaal (bijv. etnische achtergronden in spraak) (F)
- Hun manier van woordvorming is anders (bijv. ze plaatsen het verkleinwoordje 'je' achter een woord) (M)
- Ze gebruiken vaak stopwoorden (bijv. ze zeggen "weet je" in een zin) (P)
- De zinsbouw is anders vergeleken met de standaardtaal (bijv. ze draaien woorden om in een zin) (S)
- Ze verbuigen de werkwoorden niet goed (bijv. 'jij speel') (M)
- Ze hebben moeite met het onderscheid tussen enkelvoud en meervoud (M)
- Ze kiezen soms de verkeerde lidwoorden bij de woorden (bijv. 'de raam') (MS)
- Hun intonatie is anders (bijv. hun taal klinkt zangerig) (F)
- Ze laten een werkwoord weg in de zin (bijv. 'ik zo een boek lezen') (S)
- Ze beklemtonen de woorden anders dan in de standaardtaal (F)
- Ze halen de werkwoordstijden door elkaar heen (bijv. 'ik had' i.p.v. 'ik heb') (M)
- Hun spraak komt wat kort en stoterig over (F)
- Anders, namelijk ...

In het Meertens onderzoek noemden respondenten soms meerdere van bovenstaande stellingen in één antwoord. Bij het invullen van deze vraag bij het Den Haag/Leidschendam onderzoek was de opdracht dan ook om maximaal 3 stellingen aan te vinken. De gehele vragenlijst van het Den Haag/Leidschendam onderzoek is terug te vinden in de bijlagen.

LimeSurvey

De Meertens Vragenlijst was een papieren enquête en werd via de post opgestuurd naar de respondenten. Om dit proces bij deze enquête wat sneller en soepeler te laten verlopen, heb ik ervoor gekozen om het programma LimeSurvey te gebruiken om daarin mijn vragenlijst te verwerken. Via een server van het Meertens Instituut kon ik redelijk eenvoudig mijn vragenlijst in het programma implementeren en de link van de vragenlijst aan de respondenten doorsturen.

Met dit programma is het eveneens mogelijk om voorwaarden te stellen aan het verschijnen van vragen in het onderzoek. Wanneer een vraag alleen gesteld hoeft te worden als een respondent op een eerder gestelde vraag een positief antwoord geeft, kan dit ingesteld worden. Op het eerste gezicht leek dit ideaal voor mijn enquête, alleen kon er niet ingesteld worden dat er een vraag weggelaten moest worden wanneer het antwoord op 2 vragen negatief was. Vandaar dat ik bij enkele vragen de antwoordmogelijkheid 'n.v.t.' heb

toegevoegd, omdat het mogelijk was dat de vraag voor de respondent niet meer van toepassing was wegens eerder gegeven antwoorden. Weglating van de vraag was uiteraard een mooiere oplossing geweest, maar dat was in dit geval dus niet mogelijk.

In het programma kon ingesteld worden dat je een melding kreeg wanneer er een vragenlijst was ingevuld. Op deze manier kon ik goed bijhouden hoeveel vragenlijsten er waren ingevuld en van welke groep respondenten ik nog antwoorden miste. Toen ik eenmaal genoeg antwoorden had, kon ik de vragenlijsten van alle respondenten in één keer exporteren naar SPSS, waarna er weer een aantal betrekkelijk eenvoudige statistische berekeningen op los gelaten werden.

3.2.3 Resultaten

In deze sectie zal ik de resultaten van mijn eigen onderzoek in Den Haag en Leidschendam bespreken. Ik zal bij deze analyse proberen het onderzoek direct vergelijkbaar te houden met de Meertens Vragenlijst door ongeveer dezelfde volgorde van resultatenbespreking aan te houden. Deze volgorde wijkt in sommige gevallen wel af, aangezien de Meertens Vragenlijst dieper ingaat op de dialectachtergrond van de respondenten en de mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. In dat gedeelte zal ik in deze resultatensectie de sociale kenmerken van de respondenten bespreken.

Zoals ik in de bespreking van de methode al aan heb gegeven, heb ik in totaal 58 mensen gevonden die mijn vragenlijst hebben ingevuld. In het programma LimeSurvey kon aangegeven worden dat een vraag verplicht moest worden ingevuld om verder te kunnen met het invullen van de vragenlijst. Hierdoor ontbreken er in deze vragenlijst geen antwoorden, oftewel 'missing values'. Omdat ik bij sommige vragen wel een antwoordoptie 'n.v.t.' heb toegevoegd, heb ik niet op iedere vraag 58 antwoorden.

Blootstelling respondenten

Vraag 5 was de eerste vraag van het onderdeel 'Etnische variëteiten' in de vragenlijst. Hier moest de respondent aangeven of er mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in zijn of haar stad/gemeente wonen. Van de 58 ondervraagden geven er 55 aan dat er wel mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in hun stad/gemeente wonen. Drie mensen stellen dat dit niet het geval is. Opvallend genoeg zijn dit 2 respondenten uit Den Haag en maar 1 uit Leidschendam. Om de beleving van deze respondenten wonen er dus geen mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in hun stad of gemeente, of zij hebben de vraag niet goed begrepen.

Bij vraag 7 ging het, net als bij vraag 5, over indirect contact met Turkse of Marokkaanse mensen. Ook deze vraag is eerder gesteld in het Meertens onderzoek. De respondent werd hier gevraagd of hij of zij via radio en/of televisie in contact komt met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Zoals ik in de beschreven methode al aangaf, heb ik hier onderscheid gemaakt tussen Marokkaanse en Turkse mensen. Uit de resultaten blijkt dat 52 van de 58 respondenten via radio en/of televisie in aanraking kwamen met deze mensen. Hiervan gaven 50 mensen aan dat zij zowel met Turkse als met Marokkaanse mensen in aanraking kwamen. Er was 1 respondent die alleen met Turkse mensen in aanraking kwam via radio en/of televisie en ook 1 respondent die alleen met Marokkaanse mensen in aanraking kwam. Deze laatste twee genoemde respondenten kwamen beiden uit Leidschendam. Zes mensen gaven aan dat zij via radio en/of televisie niet in aanraking kwamen met Turkse of Marokkaanse mensen. Van deze 6 mensen kwamen er 4 uit Leidschendam en 2 uit Den Haag.

Evenals bij de Meertens Vragenlijst, waren er ook in deze enquête twee vragen betreffende direct contact met Turkse of Marokkaanse mensen. Bij vraag 6 werd de respondenten gevraagd of zij in het dagelijks leven, dus via school of werk, in contact kwamen met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Net als bij vraag 7 heb ik hier onderscheid gemaakt tussen de Turkse en Marokkaanse mensen. Uit de resultaten blijkt dat er 50 mensen dagelijks in contact kwamen met Turken en/of Marokkanen. Drie van deze respondenten kwamen alleen met Turkse mensen in aanraking. Deze kwamen allen uit Den Haag. Er waren 4 respondenten die aangaven alleen met Marokkaanse mensen in direct contact te komen. Drie hiervan kwamen uit Den Haag en 1 uit Leidschendam. De overige 43 respondenten gaf aan zowel met Turkse als Marokkaanse mensen dagelijks in direct contact te komen. Ook gaven 8 mensen aan dat zij via school of werk niet in contact komen met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond.

Vraag 8 bevatte eveneens een vraag over direct contact, en ook deze vraag kwam, hoewel enigszins aangepast, uit de Meertens Vragenlijst. Er werd de respondenten gevraagd naar de leeftijdscategorie waar de meeste mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in vielen met wie zij in contact kwamen. Bij deze vraag was er zoals gezegd een antwoordmogelijkheid 'n.v.t.' voor de respondenten die eerder hadden aangegeven dat zij niet in contact kwamen met deze etnische groepen. Uit de antwoorden blijkt dat 3 respondenten deze optie gekozen hebben. Deze antwoorden kunnen als 'missing value' worden beschouwd. In totaal waren er daarom 55 responsies op deze vraag. Er waren 21 respondenten die aangaven dat de meeste mensen met wie zij in aanraking kwamen in de leeftijdscategorie 0-25 vielen. Hiervan kwamen er 15 uit Den Haag en 6 uit Leidschendam. Maar liefst 32 respondenten stelden dat de meeste Turken en Marokkanen met wie zij in aanraking komen in de leeftijdscategorie 26-50 vielen. Hiervan kwamen 14 respondenten uit Den Haag en 18 uit Leidschendam. De leeftijdscategorie die het minst gekozen werd was de oudste categorie, 51 jaar en ouder. Zowel in Den Haag als Leidschendam koos 1 respondent voor deze categorie.

Eigenaardigheden van het Turks- en Marokkaans-Nederlands

De laatste vraag van de enquête bij het Haaglanden onderzoek bevatte zoals gezegd een mogelijkheid om de inzichten en indrukken van de respondenten te meten. Ik had ervoor gekozen om hier een gesloten vraag van te maken, om de antwoorden zo makkelijker te kunnen categoriseren en te kunnen vergelijken met de resultaten van de Meertens Vragenlijst. De antwoordmogelijkheden sloegen ook terug op een bepaalde taalcomponent, zoals in het hoofdstuk 'Methode' valt terug te lezen. Dit zijn logischerwijs dezelfde taalcomponenten als in het Meertens onderzoek. Ik zal allereerst een overzicht geven van de frequenties van de gekozen antwoorden bij vraag 12, waar men moest aangeven welke van de gegeven stellingen het beste paste bij de Turkse of Marokkaanse mensen met wie de respondent in aanraking komt. Daarna zal ik deze antwoorden koppelen aan antwoorden van andere vragen.

Er zijn bij deze vraag geen 'missing values' omdat men simpelweg kon kiezen tussen wel een antwoord geven dat in een bepaalde taalcomponent valt of niet. In totaal worden er bij deze vraag 157 verschijnselen genoemd. Van de 58 respondenten geven er 38 bij vraag 12 een antwoord dat fonologisch van aard is. Hiermee is fonologie de meest genoemde taalcomponent. Syntaxis wordt daarna het meest genoemd. Er noemen 30 mensen een syntactisch verschijnsel. Morfosyntaxis en morfologie zitten dicht bij elkaar met

respectievelijk 28 en 27 genoemde verschijnselen en op het gebied van pragmatiek en lexicon worden de minste antwoorden gegeven. Er worden 18 antwoorden gegeven die op de taalcomponent pragmatiek slaan en 14 die op lexicon slaan. De rangorde van genoemde taalcomponenten is daarmee als volgt:

Fonetiek/Fonologie > Syntaxis > Morfosyntaxis > Morfologie > Pragmatiek > Lexicon.

Deze taalcomponenten zijn eveneens gekoppeld aan antwoorden op de overige vragen in de enquête, om te zien of er ergens significante samenhang te vinden is tussen de gegeven antwoorden van de respondenten. Allereerst heb ik deze gekoppeld aan de woon-/geboorteplaats van de respondent. Hier blijkt vrijwel geen samenhang te zitten, alleen bij de morfologische verschijnselen is er een significant verband gevonden ($X^2=6,842$; $df=1$; $p=.017$). Deze significante samenhang wordt vooral veroorzaakt door het aantal gegeven antwoorden die niet op morfologie slaan in Den Haag en het aantal antwoorden dat wel op morfologie slaat in Leidschendam. In Den Haag noemen 21 van de 30 respondenten (70%) geen morfologisch verschijnsel. In Leidschendam noemen 18 van de 28 respondenten (64.3%) een verschijnsel dat juist wel op morfologie slaat. Voornamelijk door deze twee zaken ontstaat de genoemde significante samenhang. De overige taalcomponenten vertonen geen significante samenhang met de woon-/geboorteplaats van de respondenten.

De factor geslacht lijkt ook haast niet van belang bij de gegeven antwoorden van vraag 12. Geen enkele taalcomponent toont hier een significant verband, al er is wel een tendens aan te wijzen tussen het geslacht van de respondent en de taalcomponent pragmatiek (Fisher's Exact; $p=.055$, $X^2=3,535$; $df=1$; $p=.055$). Dit houdt in dat er geen significant verband valt aan te wijzen, maar wel een tendens zichtbaar is tussen deze twee antwoorden. Tussen de overige taalcomponenten en de factor geslacht zijn geen significante verbanden gevonden.

De leeftijdscategorie van de mensen met wie de respondenten in aanraking komen blijkt significante samenhang te vertonen met enkele taalcomponenten die genoemd zijn in vraag 12. Allereerst is er een significant verband aan te wijzen met de taalcomponent morfologie ((Fisher's Exact 7,274; $p=.028$, $X^2=6,978$; $df=3$; $p=.050$). Deze samenhang wordt door enkele zaken gecreëerd. Er zijn 16 van de in totaal 21 respondenten (76.2%) die invulden dat zij het meest met Turkse en/of Marokkaanse mensen tussen de 0 en 25 jaar in aanraking kwamen die geen morfologisch verschijnsel noemen bij vraag 12. Daarnaast zijn er 19 van de 32 respondenten (59.4%) die aangeven dat zij het meest met mensen tussen de 26 en 50 jaar in aanraking komen, die juist wel een morfologisch verschijnsel noemen. Ook 2 respondenten die bij de leeftijdscategorie 'n.v.t.' invulden, noemen een morfologisch verschijnsel, wat een vertekend percentage van 66,67% oplevert, aangezien er maar 3 respondenten waren die deze optie kozen bij de vraag over de leeftijdscategorie van de Turkse en Marokkaanse mensen.

Naast morfologie blijkt ook pragmatiek significante samenhang te vertonen met de genoemde leeftijdscategorieën uit vraag 8 (Fisher's Exact 7,172; $p=.039$, $X^2=7,635$; $df=3$; $p=.060$). Deze significante samenhang wordt voornamelijk veroorzaakt door de keren dat er geen pragmatisch antwoord wordt gegeven. Er zijn 26 van de 32 respondenten die bij vraag 8 voor de leeftijdscategorie 26-50 jaar kozen, die geen pragmatisch verschijnsel noemen bij vraag 12. In de hogere leeftijdscategorie is dit percentage zelfs 100%. Dit is echter een enigszins vertekend beeld, omdat er maar 2 respondenten zijn die deze leeftijdscategorie in hebben gevuld. Beide respondenten noemen daarbij geen pragmatisch verschijnsel bij vraag 12, waarmee de 100% overeenkomst wordt verklaard. Ook hier zijn er 2 van de 3 respondenten die bij de vraag over de leeftijdscategorie voor de optie 'n.v.t.' kozen en bij

vraag 12 een pragmatisch verschijnsel noemden, waardoor er daar een percentage van 66.67% ontstaat. Tussen de overige taalcomponenten en de gekozen leeftijdscategorieën van de mensen met wie de respondenten in aanraking komen is geen significante samenhang gevonden. Ook tussen de overige factoren opleidingsniveau, leeftijd van de respondent, direct of indirect contact met Turkse of Marokkaanse mensen en de beoordeling van de eigen taal is geen significante samenhang gevonden in vergelijking met de gekozen taalcomponenten bij vraag 12.

Verschillen tussen Turks-Nederlands en Marokkaans-Nederlands

In deze vragenlijst heb ik de nadruk zoals gezegd voornamelijk gelegd op de sociale achtergronden van de respondenten. De verschillen tussen mensen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond die in de Meertens Vragenlijst zeer uitgebreid werd behandeld, komt in deze vragenlijst haast niet terug. Vraag 10 en 11 zijn de enige vragen die inzicht zouden kunnen geven in dit verschil. In deze vragen werd de respondenten namelijk gevraagd om aan te geven hoe de taal van Turkse mensen (vraag 10) en Marokkaanse mensen (vraag 11) het best kon worden omschreven. Hierbij kon worden gekozen voor 'accentloos', 'met een plaatselijk accent', 'dialect' of 'etnisch gekleurd'. Net als bij vraag 8 was hier een antwoordmogelijkheid 'n.v.t.' aan toegevoegd voor de respondenten die niet met Turkse en/of Marokkaanse mensen in aanraking komen.

Ook hier zijn 58 respondenten die antwoord geven op de vraag hoe de taal van Turkse mensen het best kan worden omschreven, al zijn er 2 respondenten die 'n.v.t.' in hebben gevuld en daarmee als 'missing value' kunnen worden beschouwd. Er zijn maar liefst 51 mensen die aangeven dat zij vinden dat Turkse mensen een etnisch gekleurd Nederlands spreken. Daarnaast zijn er 2 respondenten die vinden dat deze mensen accentloos Nederlands spreken en eveneens 2 die vinden dat zij met een plaatselijk accent spreken. Er is 1 respondent die stelt dat deze mensen dialect spreken. Er zijn geen significante verbanden gevonden tussen deze antwoorden en de andere vragen uit het onderdeel 'Etnische variëteiten' uit de vragenlijst. Ik heb de antwoorden vergeleken met vraag 5 t/m 9 en uit geen van de koppelingen kwam een significant verband.

De antwoorden op vraag 11 zijn vergelijkbaar met die van vraag 10. De taal van Marokkaanse mensen werd door 52 mensen beoordeeld als etnisch gekleurd Nederlands. Ook hier waren er 2 respondenten die aangaven dat zij de Marokkaanse mensen accentloos Nederlands vinden praten en 2 respondenten die vinden dat deze mensen met een plaatselijk accent spreken. Er was 1 respondent die vindt dat deze mensen dialect spreken en 1 die de optie 'n.v.t.' invulde. Gezien het feit dat deze antwoorden in grote mate overeenkomen met die op vraag 10, is ook hier logischerwijs geen significante samenhang gevonden met de vragen 5 t/m 9.

Tot slot heb ik ook nog een antwoordmogelijkheid uit vraag 12 gekoppeld aan de antwoorden op vraag 5 t/m 9, omdat deze antwoordmogelijkheid van toepassing was op het onderwerp van deze sectie. Zoals in de methode valt na te lezen, was één van de antwoordmogelijkheden bij vraag 12 "Ze gebruiken lokale of regionale dialectkenmerken in hun taal", zoals die ook voorkwam bij het Meertens onderzoek. De antwoorden op deze vragen heb ik eveneens gekoppeld aan de genoemde vragen, maar ook hier werden geen significante verbanden gevonden.

Invloed sociale achtergronden van de respondenten

In de paragraaf 'Eigenaardigheden van het Turks- en Marokkaans-Nederlands' ben ik al ingegaan op de afhankelijkheid van de woon-/geboorteplaats, het geslacht, de leeftijd van de respondent en het opleidingsniveau. In deze paragraaf zal ik deze factoren nogmaals behandelen, maar waar ik ze eerder alleen in verband bracht met de verschillende taalcomponenten, zal ik ze nu koppelen aan de overige vragen in het gedeelte 'Etnische variëteiten' van het Haaglanden onderzoek.

De woon-/geboorteplaats van de respondent blijkt met twee andere variabelen significante samenhang te vertonen. Vraag 8, waarin de respondenten wordt gevraagd de leeftijdscategorie van de Turkse of Marokkaanse mensen aan te geven met wie zij het meest in aanraking komen, blijkt significante samenhang te vertonen (Fisher's Exact 7,092; $p=.031$, $X^2=7,297$; $df=3$; $p=.033$). Dit houdt in dat de woon-/geboorteplaats van de respondent van invloed is op het antwoord op de vraag over de leeftijdscategorie van de Turkse of Marokkaanse mensen. Uit de resultaten blijkt dat 15 van de 21 mensen (71.4%) die bij vraag 8 over de leeftijdscategorieën voor 0-25 jaar koos, uit Den Haag kwamen. Zes respondenten kwamen uit Leidschendam. Daarnaast komen alle 3 de respondenten die bij vraag 8 'n.v.t.' invulden uit Leidschendam, wat een percentage van 100% oplevert. In Den Haag en Leidschendam worden dus significant verschillende antwoorden gegeven op deze vraag.

Er is nog meer significante samenhang te ontdekken bij het verschil in woon-/geboorteplaats van de respondenten. Vraag 10, waarbij de respondenten moesten aangeven hoe zij de taal van Turken inschatten, vertoont ook significante samenhang met de afkomst van de respondent (Fisher's Exact 6,238; $p=.036$, $X^2=7,430$; $df=4$; $p=.036$). Deze samenhang blijkt vooral te komen door het lage aantal antwoorden bij enkele antwoordmogelijkheden en de afkomst van deze antwoorden. Zowel de 2 responsies waarbij er aangegeven wordt dat Turkse mensen accentloos Nederlands spreken als de 2 responsies waarbij men aangeeft dat deze mensen met een plaatselijk accent spreken en de ene respondent die aangeeft dat deze mensen dialect spreken zijn afkomstig uit Den Haag. Dit levert iedere keer een percentage van 100% op. Bovendien zijn ook de 2 reacties 'n.v.t.' die op vraag 10 werden gegeven beiden afkomstig uit Den Haag. De antwoorden van het vaak gegeven antwoord 'Nederlands met een etnische kleuring' zijn redelijk gelijk verdeeld over de twee plaatsen. De overige vragen vertonen geen significante samenhang met de woon-/geboorteplaats van de respondenten.

Ook de factor opleidings-/beroepsniveau heb ik gekoppeld aan de vragen uit het onderdeel 'Etnische variëteiten' van het Haaglanden onderzoek. Uit de resultaten blijkt dat geen van de antwoorden op deze vragen significante verbanden vertoont met het opleidings-/beroepsniveau van de respondenten. Het lijkt er dus op dat het opleidingsniveau van de respondent niet van invloed is op de indrukken die deze heeft van het Turks- of Marokkaans-Nederlands.

De leeftijd van de respondenten blijkt wel in verband te staan met de verschillende antwoorden die men op de vragen geeft. Zo toont vraag 6, waarin de respondenten naar het directe contact via school/werk met Turkse of Marokkaanse mensen wordt gevraagd, een verband met de leeftijd van de respondenten (Fisher's Exact 7,071; $p=.039$, $X^2=7,413$; $df=3$; $p=.049$). Uit de resultaten blijkt dat deze significante samenhang voor het grootste gedeelte wordt veroorzaakt door de jongere categorie respondenten die met Marokkaanse mensen in aanraking komt. Alle 4 respondenten die aangeven dat zij alleen met Marokkaanse mensen in aanraking komen, vallen in de leeftijdscategorie van 20-49 jaar. Er zijn 25 van de 43 respondenten (58.1%) die aangeven dat zij zowel met Turkse als Marokkaanse mensen in

aanraking komen die in de oudere leeftijdscategorie 50+ vallen. Er zijn 3 respondenten die alleen met Turkse mensen in aanraking komen. Twee daarvan vallen in de jongere leeftijdscategorie en 1 in de oudere categorie.

De leeftijdscategorieën van de Turkse en Marokkaanse mensen met wie de respondenten in aanraking komen blijkt ook in verband te staan met hun eigen leeftijd (Fisher's Exact 6,892; $p=.040$, $X^2=7,255$; $df=3$; $p=.045$). De leeftijdscategorieën die ik heb onderscheiden van de respondenten en de Turkse en Marokkaanse mensen komen niet geheel overeen. De Turkse en Marokkaanse mensen heb ik onderverdeeld in 3 categorieën en de respondenten in 2 categorieën. De eerste twee categorieën van de Turkse en Marokkaanse mensen (0-25 jaar en 26-50 jaar) komen samen echter bijna overeen met de eerste leeftijdscategorie van de respondenten (20-49 jaar). Je zou verwachten dat de jongere respondenten ook met jongere Turken of Marokkanen in aanraking komen en oudere respondenten met oudere Turken of Marokkanen. Voor de ouderen geldt dit ook inderdaad. De 2 respondenten die in de oudere leeftijdscategorie vallen, gaven beiden aan dat zij voornamelijk met oudere Turkse of Marokkaanse mensen in aanraking kwamen, wat een percentage van 100% oplevert. De jonge groep respondenten geeft in 28 van de 30 antwoorden aan dat zij in aanraking komen met Turkse of Marokkaanse mensen tot 50 jaar. Zoals gezegd zijn deze groepen echter opgesplitst. Dit laat zien dat 15 jongere respondenten in aanraking komen met Turkse of Marokkaanse mensen t/m 25 jaar en 13 respondenten met Turkse of Marokkaanse mensen van 26-50 jaar. Twee jongere respondenten geven aan dat deze vraag 8 voor hen niet van toepassing is. Één oudere respondent geeft dit ook aan.

Tot slot vertoont de leeftijdscategorie van de respondenten ook samenhang met een antwoord op vraag 12 ($X^2=4,603$; $df=1$; $p=.048$). Zoals eerder opgemerkt, was één van antwoorden bij die vraag "Ze gebruiken lokale of regionale dialectkenmerken in hun taal". Door deze antwoordmogelijkheid bij het onderzoek te betrekken krijgt het Haaglanden onderzoek bovendien nog meer overeenkomsten met het Meertens onderzoek. In totaal gaven 4 respondenten bij vraag 12 aan dat in hun ogen Turkse of Marokkaanse mensen lokale of regionale dialectkenmerken gebruiken in hun taal. Alle 4 deze respondenten vielen in de oudere leeftijdscategorie van 50 jaar en ouder. Geen enkele respondent die jonger is dan 50 jaar geeft aan dat deze mensen lokale of regionale dialectkenmerken in hun spraak vertonen. De overige vragen tonen geen significante samenhang met de leeftijdscategorie van de respondenten.

Bij de bespreking van de genoemde verschijnselen die de respondenten zien als typische eigenaardigheden van het Turks- en Marokkaans-Nederlands, was het enige verband tussen het geslacht van de respondenten en de taalcomponenten een tendens die zichtbaar was tussen het geslacht van de respondenten en de pragmatische antwoorden die werden gegeven. Tussen de factor geslacht en de overige antwoorden in de vragenlijst blijkt echter geen significant verband te zitten. De antwoorden die de respondent geeft, lijkt dus niet afhankelijk van het geslacht van de respondent.

3.2.4 Conclusie

Het Haaglanden onderzoek is duidelijk kleinschaliger dan het Meertens onderzoek. Toch geeft ook dit onderzoek meer inzichten in de indrukken die mensen hebben van het Turks-Nederlands en het Marokkaans-Nederlands. Hoewel de meeste mensen niet de taalkundige bagage hebben om deze en dergelijke zaken adequaat te kunnen benoemen, kunnen zij vrijwel altijd iets kwijt over een aspect ervan. Dit blijkt ook weer uit de antwoorden die de

mensen geven in dit Haaglanden onderzoek. In dit onderzoek heb ik een stuk minder significante verbanden gevonden dan in het Meertens onderzoek. Zo bleek de blootstelling aan etnische taalvariëteiten amper invloed te hebben op de indrukken die men had van deze variëteiten. Er werd geen significant verband gevonden tussen deze blootstelling, direct of indirect, en de antwoorden op de vragen over de etnolecten.

De leeftijd van de Turkse of Marokkaanse Nederlanders met wie de respondenten in contact komen blijkt wel degelijk van invloed op de indrukken die zij hebben van de taal van deze mensen. De taalcomponenten morfologie en pragmatiek toonden allebei een significant verband met deze leeftijdscategorie. De overige taalcomponenten toonden weliswaar geen significante verbanden, maar toch heeft de leeftijdscategorie kennelijk invloed op de antwoorden van de respondenten

Een groot verschil met de Meertens Vragenlijst was dat ik in deze enquête amper ben ingegaan op de verschillen tussen Turken en Marokkanen. Enerzijds omdat dit al zeer uitgebreid was gedaan in de Meertens Vragenlijst, maar anderzijds omdat ik met deze vragenlijst ook enigszins een andere weg in wilde slaan door de sociale achtergrond van de respondenten wat meer te benadrukken. Het gedeelte over de verschillen tussen de taal van Turkse en Marokkaanse mensen is daardoor minimaal in dit onderzoek. Door de antwoordmogelijkheid 'Ze gebruiken lokale of regionale dialectkenmerken' bij deze vraag te betrekken, heb ik behalve een uitbreiding van het onderzoek, ook een extra koppeling gemaakt naar het Meertens onderzoek. In het kleinschalige onderzoek naar de verschillen tussen Turkse en Marokkaanse sprekers zijn overigens geen significante verbanden gevonden, maar gezien de minimale hoeveelheid data die ik over dit onderwerp beschikbaar had, vond ik dit ook niet vreemd.

Het Haaglanden onderzoek is ook opgezet om eventuele verschillen tussen opvattingen van mensen uit een stad en uit een dorp te kunnen vinden. Bij aanvang van het onderzoek wist ik al dat dit wel eens een lastige klus zou kunnen worden, aangezien Leidschendam in feite geen dorp is zoals deze wel in het Meertens onderzoek terugkwamen. Leidschendam ligt tegen Den Haag aan en heeft wellicht zelfs sinds de koppeling met Voorburg, dat ook tegen Den Haag aan ligt, meer eigenschappen van een stad dan van een dorp. Bovendien ligt het ook in de Randstad, waar over het algemeen al meer Turkse en Marokkaanse Nederlanders wonen. Desondanks blijft het, zeker in vergelijking met de grote stad Den Haag, een kleine gemeente. Mijn onderzoek tussen Den Haag en Leidschendam is daarmee mijns inziens ook gerechtvaardigd. De verschillen in antwoorden tussen de respondenten uit Den Haag en Leidschendam blijken alleen niet ontzettend groot. Driemaal is er een significant verschil gevonden tussen de afkomst van de respondent en een andere factor. Zoals in de resultatensectie beschreven staat, zijn dit geen schokkende verbanden, maar voor een kleinschalig onderzoek als dit is het toch opvallend te noemen dat er kennelijk op bepaalde gebieden verschillen zijn tussen de gegeven antwoorden uit Den Haag en Leidschendam. Hoewel grootschaliger onderzoek op dit gebied meer houvast zou bieden, valt wel te stellen dat deze verschillen te rechtvaardigen zijn. Het zou heel goed kunnen dat er in bepaalde opzichten verschillen zitten in de indrukken van mensen uit Den Haag en Leidschendam. Ook met een kleinschalig onderzoek als dit kunnen deze resultaten daarom plausibel genoemd worden.

De sociale diepte die ik in dit onderzoek wilde aanbrengen, heb ik voornamelijk gecreëerd door het opleidingsniveau, de leeftijd en het geslacht van de respondenten in het onderzoek

te betrekken. Vooral de leeftijd van de respondenten blijkt hierbij van invloed te zijn op de gegeven antwoorden. Van de 8 factoren waaraan ik de leeftijd heb gekoppeld, bleken er 3 een significant verband op te leveren met de indrukken die men heeft van de etnolecten. Samen met de 2 significante verbanden die ik vond tussen verschillende factoren en de woon-/geboorteplaats van de respondenten, brengt dit het aantal gevonden verbanden door de sociale diepte in het onderzoek op 5. Voor een kleinschalig onderzoek als dit, is dat zeker geen slechte oogst. Tussen de antwoorden van mannen en vrouwen had ik wel, op wat voor manier dan ook, een verschil verwacht, maar dit bleek niet zo te zijn. Toch denk ik dat het Haaglanden onderzoek voor voldoende extra inzichten heeft gezorgd van de indrukken van mensen van het Turks-Nederlands en het Marokkaans-Nederlands.

3.3 Vergelijking tussen beide onderzoeken

Ik heb zoals gezegd de onderzoeken zoveel mogelijk op elkaar afgestemd. Waar mogelijk heb ik de vragen uit het Meertens onderzoek, die al bestonden voordat ik aan dit onderzoek begon, gekopieerd naar het Haaglanden onderzoek. Een vergelijking maken tussen beide onderzoeken is echter niet gemakkelijk, gezien het verschil in grootte en opzet.

Het Meertens onderzoek was zeer uitgebreid en kostte, voornamelijk door de hoeveelheid open vragen, veel tijd om te verwerken. Het op waarde schatten van de responsies van de informanten en het categoriseren van de gegeven antwoorden neemt erg veel tijd in beslag. Het onderzoek staat of valt echter met deze antwoorden, zeker in het geval van het Meertens onderzoek. De antwoorden van de open vragen konden gekoppeld worden aan andere factoren om zo enige samenhang te kunnen ontdekken. Bij het Haaglanden onderzoek hoefde er door de sociale diepte die was opgenomen in de enquêtevragen en het gebrek aan dialectachtergrond een stuk minder gecategoriseerd te worden. Dit was ook zeker een voorwaarde die ik van tevoren heb gesteld aan het onderzoek.

Het aantal respondenten was ook zeer verschillend. Waar ik bij het Meertens onderzoek de antwoorden van 362 respondenten verspreid over het gehele Nederlandse taalgebied moest analyseren, had ik bij het Haaglanden onderzoek van tevoren 16 groepen respondenten gemaakt. Aan de gegeven antwoorden bij het algemene deel kon ik zien tot welke groep de respondent behoorde en uit welke respondentengroep ik nog eventueel responsies miste. Uiteindelijk kwam ik bij het Haaglanden onderzoek uit op 58 respondenten, waardoor ik een redelijk compleet beeld kon creëren van iedere respondentengroep. Desondanks valt het aantal respondenten haast niet met elkaar te vergelijken, en is ook de spreiding van de respondenten totaal anders.

De resultaten van de onderzoeken kwamen niet vaak overeen. Waar ik bij het Meertens onderzoek significante verbanden ontdekte tussen de gegeven antwoorden en de mate van direct dan wel indirect contact dat de respondent had met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond, kwam dit bij het Haaglanden onderzoek amper naar voren. Vraag 02.5 van het Meertens onderzoek (Valt u wel eens iets op aan de taal van mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond) en vraag 12 van het Haaglanden onderzoek, waar men 3 stellingen moest aankruisen die men het meest toepasbaar vond op de taal van mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond, vond ik vergelijkbaar, in ieder geval qua insteek en vraagstelling. Bij het Meertens onderzoek waren er vooral significante verbanden zichtbaar bij de meest genoemde taalcomponenten fonologie en syntaxis en een

enkel verband bij een andere taalcomponent. Het Haaglanden onderzoek toonde echter vooral verbanden tussen de minder vaak genoemde componenten morfologie (al kwam dit meer naar voren dan in het Meertens onderzoek) en pragmatiek. De overige resultaten zijn niet echt met elkaar vergelijkbaar, omdat het andere onderwerpen betreft. Bovendien is dit ook niet nodig omdat het Haaglanden onderzoek moest dienen als aanvulling op het onderzoek van het Meertens Instituut en niet als vergelijkbaar onderzoek.

De algemene vragen uit het Haaglanden onderzoek (vraag 1 t/m 4) kwamen totaal niet terug in de Meertens Vragenlijst, omdat dit de vragen over de achtergrond van de respondent waren. Veel van de overige vragen uit het Haaglanden onderzoek kwamen, al dan niet gedeeltelijk of aangepast voor in het Meertens onderzoek.

In beide onderzoeken werd de respondenten gevraagd of er mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond in hun omgeving woonden en in beide onderzoeken bleek dat dit een factor was die van belang was bij het invullen van de overige vragen in de vragenlijst, al waren het niet dezelfde vragen waarmee dit verband samenhang. Ook de vragen over het directe (via school/werk) en indirecte (via radio en/of televisie) contact met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond kwamen in beide enquêtes terug. In beide enquêtes bleek bovendien dat het directe contact meer significante samenhang vertoonde met de antwoorden op de andere vragen en andere factoren in de vragenlijst dan het indirecte contact.

De leeftijdscategorie van de mensen met wie de respondenten in aanraking komen komt eveneens in beide vragenlijsten terug. Het is echter lastig om de antwoorden van deze vragen te vergelijken, aangezien in het Haaglanden onderzoek de leeftijdscategorieën anders zijn gekozen dan in het Meertens onderzoek. De optie waarbij meerdere leeftijdsgroepen konden worden geselecteerd uit het Meertens onderzoek is in het Haaglanden onderzoek bovendien weggelaten.

Hoewel het Haaglanden onderzoek een stuk minder ingaat op dialectachtergrond van de respondent, heb ik bij dit onderzoek wel een vraag toegevoegd die de respondent laat nadenken over zijn of haar eigen taal. Bij het Meertens onderzoek is dit niet nodig, omdat daar voornamelijk op het dialectgebruik van de respondenten wordt ingegaan. Deze vraag heb ik verder toegevoegd om binding te houden met het gedeelte over perceptuele dialectologie, waarbij men ook de eigen spraak dient te beoordelen.

De vragen 10 en 11, waarbij de respondenten wordt gevraagd de taal van respectievelijk Turkse en Marokkaanse mensen komt in het Meertens onderzoek niet echt naar voren, al kun je deze vragen zien als vervanging van vraag 02.8 in het Meertens onderzoek, waarbij gevraagd wordt naar de verschillen tussen Turken en Marokkanen. De resultaten van de verschillende onderzoeken zijn hierbij niet goed te vergelijken, omdat de vraag op een andere manier gesteld is, het om open en gesloten vragen gaat en ik de antwoorden op deze vragen anders behandeld heb.

Het Haaglanden onderzoek heeft zijn doel mijns inziens zeker bereikt. Als er iets was dat ontbrak aan het Meertens onderzoek, was dat de sociale diepte. De lijst met Kloekennummers uit het Meertens onderzoek gaf wel duidelijkheid over de herkomst van de respondent, maar voor de rest was deze respondent gewoon een nummer in een lijst. Door de sociale achtergronden te benadrukken in het Haaglanden onderzoek heb ik een missend onderdeel toegevoegd aan het onderzoek naar indrukken van taalkundige leken over Turks- en Marokkaans-Nederlands. Bovendien heeft het Haaglanden onderzoek, hoewel het een andere opzet had en veel minder respondenten, gezorgd voor extra inzichten in het onderzoek naar indrukken van taal onder niet-linguïsten.

4. Algemene conclusie

Zoals ik eerder in dit werk al heb aangegeven, is het mijn bedoeling geweest om met dit onderzoek een nieuw vakgebied te onderzoeken. In het theoretisch kader heb ik reeds beschreven dat er al veel onderzoek naar etnolecten en eveneens naar perceptuele dialectologie wordt gedaan. De koppeling is bij mijn weten echter nog niet gemaakt.

Dit onderzoek vult voor een gedeelte dit nieuwe vakgebied in. Eerder heb ik al aangegeven dat niet alle vragen en onderzoeksmethoden uit de perceptuele dialectologie toegepast kunnen worden op onderzoek naar etnolecten. Het voornaamste gedeelte dat wel toegepast kan worden is de dialectachtergrond van de spreker betrekken bij de indrukken of oordelen die deze heeft van bepaalde variëteiten. Het creëren van subjectieve dialectgrenzen zoals in onderzoek naar perceptuele dialectologie vaak gebeurt, is op dit onderzoek niet van toepassing. Wel kan het zorgen voor inzichten in de verschillende keuzes die per dialectgebied worden gemaakt. In zowel het Meertens onderzoek als het Haaglanden onderzoek zijn verbanden gevonden tussen het gebied waar de spreker woont of vandaan komt en de keuzes die werden gemaakt in de vragenlijst.

Het is echter wel de vraag in hoeverre je in dit geval kunt spreken van verkenning van een nieuw vakgebied. Aan de ene kant heb ik uiteindelijk een klein aspect van perceptuele dialectologie toegepast in mijn onderzoek, maar aan de andere kant denk ik dat dit aspect wel voldoende koppeling tussen beide vakgebieden tot stand brengt. De indrukken die de diverse respondenten hebben van het Turks-Nederlands en Marokkaans-Nederlands zijn voornamelijk fonologisch van aard. Kennelijk richten niet-taalkundigen zich vooral op de uitspraak van mensen en kijken zij minder naar bijvoorbeeld woordkeuze of het gebruik van stopwoorden. De uitspraak is ook dat wat vaak het meeste opvalt wanneer je een niet-moedertaalspreker in het Nederlands hoort praten. In dit onderzoek kwam dit dan ook duidelijk terug.

De open antwoorden bij het Meertens onderzoek gaven eveneens een kijkje in het hoofd van de respondenten. Uit een enkel antwoord bleek dat de respondent in kwestie weinig taalkundige inzichten had, waardoor er met zijn of haar antwoord weinig tot niets gedaan kon worden. Andere respondenten gaven echter een uitgebreid antwoord, waarbij ongeveer alle taalcomponenten aan bod kwamen. Deze veelzijdigheid aan antwoorden hebben er voor gezorgd dat ik, zeker bij het Meertens onderzoek, een gedegen inzicht heb gekregen van het algehele beeld dat er in het Nederlandse taalgebied bestaat over het Turks- en Marokkaans-Nederlands.

Dit onderzoek kan gebruikt worden in vervolgonderzoek als default-onderzoek. Het beeld dat ik heb geschetst kan natuurlijk nog verder uitgewerkt worden in verder onderzoek, waarbij er wellicht nog meer concepten van de perceptuele dialectologie in het onderzoek verwerkt kunnen worden. Dit onderzoek heeft mijns inziens ook aangetoond dat er veel te ontdekken valt in deze tak van onderzoek en dat dialectachtergrond of woon-/geboorteplaats van invloed kan zijn op de indrukken die men heeft van het Turks- en Marokkaans-Nederlands. Het vakgebied perceptuele etnolectologie is nu voorzichtig verkend en is klaar om verder onderzocht te worden.

5. Discussie

Hoewel de onderzoeken in mijn ogen naar tevredenheid zijn afgerond, zijn er altijd punten die voor verbetering vatbaar zijn. Dit kan te maken hebben met de voortgang van het onderzoek, het onderzoek zelf of wellicht randzaken. Het is natuurlijk de kunst om dit al tijdens het onderzoek te ontdekken, zodat er nog wat aan gedaan kan worden. Zo besloten mijn begeleider Frans Hinskens en ik om tijdens het onderzoek de onderzoeksvragen in te perken en toe te spitsen, zodat zij beter antwoord zouden geven op de gevonden resultaten. Dit betekende gelukkig niet een grote omslag in het onderzoek. Ik moest de resultatensectie die ik reeds gemaakt had voor een groot gedeelte aanpassen, maar kreeg hier wel een beter sluitend onderzoek voor terug en dat was mij uiteraard veel waard.

Er zijn echter ook zaken geweest waar ik tijdens het onderzoek achter kwam waar ik niets meer aan kon veranderen of zaken die pas na het onderzoek duidelijk waren. Zo bleek bij de analyse van de gegeven antwoorden in het Meertens onderzoek dat er wel erg weinig responsies uit het Friese dialectgebied bekend waren. Ik was in de veronderstelling dat uit alle dialectgebieden ongeveer evenveel antwoorden zouden zijn. Het verschil tussen het aantal antwoorden uit het dialectgebied Brabant en het rivierengebied en Friesland was echter veel te groot. Bij enkele open vragen waren er zelfs helemaal geen antwoorden uit het Friese gebied. Om zekere uitspraken te kunnen doen over de invloed van de afkomst en het eventuele dialectgebruik van de respondenten had ik meer respondenten uit het Friese gebied moeten hebben.

Een ander punt is de verdeling van de taalcomponenten. In de resultatensecties van beide resultaten staat beschreven dat fonologie overduidelijk de taalcomponent is die het meest genoemd wordt door de respondenten. Dit heeft voor een gedeelte echter ook te maken met het feit dat uit de 16 antwoordmogelijkheden die ik onderscheiden heb op basis van de antwoorden op de betreffende open vragen in de Meertens Vragenlijst (zie hiervoor de methodebeschrijving in sectie 3.1.2), er 4 fonologisch van aard waren en bijvoorbeeld slechts 1 lexicaal van aard. Wellicht dat een gelijke verdeling hier beter was geweest. Aan de andere kant had de taalcomponent morfologie eveneens 4 antwoordmogelijkheden en wordt deze een stuk minder genoemd in beide onderzoeken. Het is dus misschien ook gewoon de indruk die de respondent heeft.

Het Haaglanden onderzoek bevatte ook een ander punt waar ik achteraf niet erg tevreden over ben. Hier kwam ik eigenlijk pas achter nadat ik de meeste antwoorden van de respondenten al had ontvangen. Enkele bevriende respondenten gaven namelijk aan dat zij de laatste vraag (vraag 12) wat ingewikkeld vonden en dat er wellicht iets teveel antwoordmogelijkheden waren. Door deze hoeveelheid vonden ze de opties teveel op elkaar lijken en bracht het hen ook enigszins in verwarring doordat alle opties van toepassing waren op sprekers van het Turks- en Marokkaans-Nederlands. Zij vonden het dan ook lastig om als niet-taalkundige 3 opties te kiezen, terwijl zij niet wisten wat nou het best toepasbaar was op deze mensen. Ik had dit misschien anders moeten aanpakken, al vond ik dit vooraf de perfecte manier om de onderzoeken aan elkaar te kunnen koppelen. Door het geven van voorbeelden bij de antwoordmogelijkheden hoopte ik dit soort reacties te voorkomen, maar kennelijk was dit voor sommigen niet genoeg. Dit zou ik in eventueel vervolgonderzoek toch anders aan moeten pakken.

6. Literatuurlijst

Bakker, J. et al. (2007) *De houding jegens klasgenoten: etnisch gekleurd? Een onderzoek naar factoren van invloed op de attitude van basisschoolleerlingen jegens klasgenoten van verschillende etnische herkomst.*

Besten, H. den & F. Hinskens (2005) Diversificatie van het Nederlands door taalcontact. In: *Nederlandse taalkunde*, jaargang 10, 2005-3/4

Cornips, L. (2005) 'Het Surinaams-Nederlands in Nederland' In: N. van der Sijs (ed.) *Wereldnederlands*, 131-148. Den Haag, SDU

Dorleijn, M. & J. Nortier (2005) *Het Marokkaanse accent in het Nederlands: marker of indicator?*

Dorleijn, M & J. Nortier (red.) (2005) 'Turks- en Marokkaans-Nederlands' In: N. van der Sijs (ed.) *Wereldnederlands; oude en jonge variëteiten van het Nederlands*, 149-185. Den Haag, SDU

Donselaar, J. van (2005) 'Het Surinaams-Nederlands in Suriname' In: N. van der Sijs (ed.) *Wereldnederlands; oude en jonge variëteiten van het Nederlands*, 111-130. Den Haag, SDU

Giesbers, C. (2008) *Dialecten op de grens van twee talen. Een dialectologisch en sociolinguïstisch onderzoek in het Kleverlands dialectgebied* [Dialects at the border of two languages. A dialectological and sociolinguistic study in the Kleverland dialect area]. Dissertation University of Nijmegen, Nijmegen.

Gooskens, C. & R. van Bezooijen & J. Nerbonne (2009) *Perception of geographically conditioned linguistic variation*

Hinskens, F. (2004) *Nieuwe regenboogkleuren. Jonge typen niet-standaardtaal en hun taalkundig belang*. Amsterdam : Vrije Universiteit Amsterdam

Hinskens, F. & J. Taeldeman. (2011 te verschijnen) *Language and space. Dutch*. Berlijn : Mouton de Gruyter

Hout R. van. & U. Knops (2008) *Language Attitudes in the Dutch language area*.

Kamp, J. van de (2005) Het Jodenhoeks, 'een echt joden spoegsprakie'. In: N. van der Sijs (ed.) *Wereldnederlands; oude en jonge variëteiten van het Nederlands*, 79-110. Den Haag, SDU

Krieken, E. van (2005). Van immigratie tot etnolect. *Toegepaste taalwetenschap in artikelen*, 73, 63-71.

Leussen, J.W. van (2006) *Het Nederlands van Turkse en Marokkaanse jongeren in Amsterdam*

Muysken, P. (2011 te verschijnen) Ethnolects of Dutch. In F. Hinskens & J. Taeldeman (Eds.), *Language and Space. Dutch*. Berlijn: Mouton de Gruyter.

Nortier, J. (2009) *Nederland Meertalenland. Feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid*. Amsterdam: Aksant

Nortier, J. (2003) 'We gaan naar winkelcentrum, wolla. Murks: een nieuw geval van taalverloeding?' In: Stroop, J. (ed.) (2003) *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*. Amsterdam: Bakker

Preston, D. (2010) Perceptual Dialectology in the 21st Century. In: C. A. Anders, M. Hundt & A. Lasch (eds.) *Perceptual Dialectology; Neue wege der dialektologie*, 1-31. Mouton de Gruyter

Preston, D. (1989) *Perceptual Dialectology; Nonlinguists' Views of Areal Linguistics*. Dordrecht: Floris Publications

Sijs, N. van der (2005) *Alles wat je altijd al wilde weten; De geschiedenis van het Nederlands in een notendop*. Amsterdam: Bakker

Websites:

<http://www.rootsofethnolects.nl/web/NL.htm>

(bezocht op 13-05-2011)

<http://www.meertens.knaw.nl/cms/nl/component/content/article/3-nieuws/143331-nieuw-meertens-panel>

(bezocht op 29-05-2011)

<http://www.meertens.knaw.nl/projecten/mand/CARTkartografie.html>

(bezocht op 29-05-2011)

7. Bijlagen

A Bijlagen Meertens onderzoek

- A_1: Meertens Vragenlijst; het hoofdstuk over etnolectische variëteiten (2005)
- A_2: Antwoordfrequenties vraag 02.5
- A_3: Kruistabel 02.8 x 02.9a

B Bijlagen Haaglanden onderzoek

- B_1: Vragenlijst Haaglanden onderzoek (2011)

C Bijlage-CD met databestanden van beide onderzoeken

- *SPSS-Bestand "Lijst_origineel"*
[Bevat het databestand van de Meertens Vragenlijst in 2005 zoals deze in originele staat werd aangeleverd]
- *SPSS-Bestand "Vraag_2.5"*
[Bevat het uitgewerkte databestand van alleen vraag 02.5 van de Meertens Vragenlijst. Ten behoeve van diverse berekeningen diende dit apart uitgewerkt te worden]
- *SPSS-Bestand "Vraag_2.7"*
[Bevat het uitgewerkte databestand van alleen vraag 02.7 van de Meertens Vragenlijst. Ten behoeve van diverse berekeningen diende dit apart uitgewerkt te worden]
- *SPSS-Bestand "Vraag_2.9A"*
[Bevat het uitgewerkte databestand van alleen vraag 02.9a van de Meertens Vragenlijst. Ten behoeve van diverse berekeningen diende dit apart uitgewerkt te worden]
- *SPSS-Bestand "Vraag_2.9B"*
[Bevat het uitgewerkte databestand van alleen vraag 02.9b van de Meertens Vragenlijst. Ten behoeve van diverse berekeningen diende dit apart uitgewerkt te worden]
- *SPSS-Bestand "Lijst_per_vraag"*
[Bevat het gehele overzicht van alle beantwoorde vragen van de Meertens Vragenlijst]
- *SPSS-Bestand "DenHaag_Leidschendam"*
[Bevat het gehele overzicht van alle beantwoorde vragen van het Haaglanden onderzoek]
- *Microsoft Excel-Bestand "Kloekenummers+plaats+provincie"*
[Bevat een overzicht van alle Kloekenummers met bijbehorende plaats, provincie, dialectgebied en SPSS-label van de Meertens Vragenlijst]
- *Microsoft Excel-Bestand "Open_Antwoorden_Labels"*
[Bevat een overzicht van de antwoorden op de open vragen 02.5, 02.7, 02.9a en 02.9b met bijbehorende antwoordcategorieën, sprekerspecificatie en gekozen antwoordmogelijkheden van de Meertens Vragenlijst]

Bijlage A

A_1 Meertens Vragenlijst; het hoofdstuk over etnolectische variëteiten (2005)

2. Accenten van nieuwe Nederlandstaligen

Veel mensen hebben een oordeel over bepaalde dialecten of accenten. Men doet dan soms uitspraken van het type "Het Lutjebroeks is ruw" of "lelijk" of "beschaafd" of zelfs "chique".

HIER NIEUWE ALINEA BEGINNEN Daarnaast hebben velen ook een beeld van de taalkundige eigenaardigheden van bepaalde dialecten of accenten. Het gaat daarbij dus niet om wat men vindt van andere dialecten of accenten, maar om wat men erover weet of meent te weten. Zo wordt het taalgebruik van Amsterdammers wel gekarakteriseerd met een zinnetje als "Ik hep de son in de see sien sakken" (de 'z' wordt als 's' uitgesproken, iets dat sommigen ook over het Friese Nederlands zeggen). Limburgers spreken, volgens velen, zangerig en met een 'zachte g'. Brabanders en Vlamingen gebruiken volgens gangbare opvattingen in plaats van 'je' en 'jij' wel de woordjes 'ge' en 'gij' en woordjes als 'dat' en 'niet' missen in de waarneming van de buitenwereld vaak de slot-t ("da", "nie"). Van Vlamingen weten sommigen dat ze ook dingen kunnen zeggen als "Hij weet niet of hij Piet zal opbellen moeten" en "Ik hoorde dat de overledene gisteren haar verjaardag zou gevierd hebben".

Ook van eigenaardigheden in het taalgebruik van Nederlandssprekenden uit andere delen van de wereld hebben veel mensen een taalkundig beeld. Zo klinkt volgens de gangbare opvatting de 'w' van Surinamers als 'oewee'. Het gaat hierbij in alle gevallen om indrukken - die vaak ook geheel of gedeeltelijk juist zijn. Wij zijn daarom benieuwd naar uw indruk van het Nederlands van mensen van Turkse en Marokkaanse origine.

2.1 Wonen er in uw omgeving (plaats of streek) mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond?

- 0 ja
- 0 nee
- 0 weet niet

2.2. Komt u in het dagelijks leven wel eens in contact met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond?

- 0 nooit verder met vraag 2.4
- 0 zelden verder met vraag 2.4
- 0 soms verder met vraag 2.3
- 0 vaak verder met vraag 2.3
- 0 zeer vaak verder met vraag 2.3

2.3 Voor het geval u soms, vaak of zeer vaak in contact komt met mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond: gaat het daarbij om oudere mensen of eerder om jongeren die misschien in Nederland of Vlaanderen geboren zijn?

- 0 oudere mensen
- 0 jongeren
- 0 zowel oudere als jongere mensen

2.4 Hoort u op radio of televisie wel eens iemand met een Turkse of Marokkaanse achtergrond spreken?

- 0 nooit
- 0 zelden
- 0 soms
- 0 vaak
- 0 zeer vaak

2.5 Is u wel eens iets opgevallen aan het Nederlands van mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond?

- 0 nee
- 0 ja, namelijk:

.....
.....

2.6 Zijn er in uw omgeving mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond waaraan u kunt horen dat ze uit uw woonplaats of regio komen?

- 0 ja
- 0 nee
- 0 weet niet

2.7 Zo ja, waaraan dan? Kunt u s.v.p. één of enkele voorbeeldjes geven?

.....
.....
.....
.....

2.8 Ook als er geen Turken of Marokkanen in uw omgeving wonen: hebt u in hun Nederlands (of misschien in hun dialectgebruik) verschillen opgemerkt tussen de beide groepen?

- 0 ja
- 0 nee

2.9 Zo ja,

a) wat voor verschillen zijn dat?

.....
.....

b) kunt u proberen één of enkele voorbeeldjes te geven, zoals wij hierboven, in de inleiding op deze vragen gedaan hebben?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

A_2 Antwoordfrequenties vraag 02.5 Meertens Vragenlijst (2005)

Taalcomponent

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum. Percent
Valid	150	41,4	41,4	41,4
99	23	6,4	6,4	47,8
F	72	19,9	19,9	67,7
F, L	1	,3	,3	68,0
F, L, S	1	,3	,3	68,2
F, M	1	,3	,3	68,5
F, MS	3	,8	,8	69,3
F, MS, L	1	,3	,3	69,6
F, MS, M	1	,3	,3	69,9
F, MS, S	1	,3	,3	70,2
F, P	1	,3	,3	70,4
F, S	18	5,0	5,0	75,4
F, S, L	3	,8	,8	76,2
F, S, MS	2	,6	,6	76,8
F,S	2	,6	,6	77,3
M, L	1	,3	,3	77,6
M, MS, S	1	,3	,3	77,9
MS	6	1,7	1,7	79,6
MS, M	1	,3	,3	79,8
MS, S	1	,3	,3	80,1
MS, S, L	1	,3	,3	80,4
Overig	33	9,1	9,1	89,5
P	1	,3	,3	89,8
S	14	3,9	3,9	93,6
S, F	5	1,4	1,4	95,0
S, F, L	1	,3	,3	95,3
S, L	5	1,4	1,4	96,7
S, MS	3	,8	,8	97,5
S, MS, M	3	,8	,8	98,3
S, P	5	1,4	1,4	99,7

xxxxx	1	,3	,3	100,0
Total	362	100,0	100,0	

A_3 Kruistabel 02.8 x 02.9a Meertens Vragenlijst (2005)

Vraag 02.9a * Vraag 02.8 Crosstabulation

Count

		Vraag 02.8		Total
		Nee	Ja	
Vraag 02.9a	F	2	9	11
	F, L	1	1	2
	F, MS, S	0	1	1
	F, S	0	1	1
	MS, S	1	1	2
	MS, S, L	2	0	2
	OVERIG	2	8	10
	S	0	1	1
Total	8	22	30	

Enquête etnische variëteiten

In deze enquête zal ik u eerst 4 algemene vragen stellen en daarna maximaal 8 vragen die betrekking hebben op het onderwerp van mijn scriptie. In totaal zal het invullen ongeveer 5 minuten in beslag nemen. Neem wel alsjeblieft de tijd om de vraag goed te lezen. Bij voorbaat ontzettend bedankt voor het invullen!

In Nederland worden veel verschillende soorten Nederlands gesproken. Naast dialecten en plaatselijke accenten, is er de afgelopen jaren nog een ander soort Nederlands ontstaan. Dit is Nederlands dat gekleurd is door een verschillende etnische achtergronden en het wordt dan ook voornamelijk gesproken door mensen met een andere taalachtergrond dan het Nederlands. In mijn afstudeerscriptie hoop ik een link te kunnen leggen tussen wat de indrukken van mensen zijn van dit etnische Nederlands en in hoeverre deze indrukken overeenkomen met onze kennis van de werkelijkheid.

Er zijn 12 vragen in deze vragenlijst

Algemeen

1 Wat is uw geslacht? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Vrouwelijk
- Mannelijk

2 Wat is uw geboortjaar? *

Vul uw antwoord hier in:

3 Wat is uw hoogst afgeronde opleiding? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Lager onderwijs
- MAVO of vergelijkbare opleiding
- HAVO of vergelijkbare opleiding
- VWO of vergelijkbare opleiding
- Beroepsonderwijs (LBO, VBO, MBO)
- HBO

- WO (Universiteit)

4 Wat is uw (laatst uitgeoefende) beroep?

(Indien niet van toepassing: het beroep van uw partner of ouder(s))

Vul uw antwoord hier in:

Etnische variëteiten

5 Wonen er in uw stad/gemeente mensen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee

6 Komt u in het dagelijks leven (werk, school) wel eens in aanraking met mensen die een Marokkaanse of Turkse achtergrond hebben? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja, met mensen met een Turkse achtergrond
- Ja, met mensen met een Marokkaanse achtergrond
- Ja, zowel met mensen met een Turkse als mensen met een Marokkaanse achtergrond
- Nee

7 Komt u via radio en/of televisie wel eens in aanraking met mensen die een Turkse of Marokkaanse achtergrond hebben? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja, met mensen met een Turkse achtergrond
- Ja, met mensen met een Marokkaanse achtergrond
- Ja, zowel met mensen met een Turkse als mensen met een Marokkaanse achtergrond
- Nee

8 In welke leeftijdscategorie vallen de meeste Turkse en/of Marokkaanse mensen met wie u in aanraking komt?*

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- 0 - 25 jaar
- 26 - 50 jaar
- 51 jaar of ouder
- n.v.t.

9 Hoe valt de taal die u **ZELF** spreekt het best te omschrijven? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ik spreek accentloos Nederlands
- Ik spreek Nederlands met een plaatselijk accent
- Ik spreek dialect
- Ik spreek Nederlands met een etnische kleuring

10 Hoe valt de taal die de mensen met een Turkse achtergrond spreken volgens u het best te omschrijven? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Zij spreken accentloos Nederlands
- Zij spreken Nederlands met een plaatselijk accent
- Zij spreken dialect
- Zij spreken Nederlands met een etnische kleuring
- n.v.t.

11 Hoe valt de taal die de mensen met een Marokkaanse achtergrond spreken volgens u het best te omschrijven? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Zij spreken accentloos Nederlands
- Zij spreken Nederlands met een plaatselijk accent
- Zij spreken dialect
- Zij spreken Nederlands met een etnische kleuring
- n.v.t.

12 Welke stellingen zijn het best toepasbaar op de spraak van deze mensen? (Kies max. 3 stellingen!)

*(bij enkele stellingen zijn voorbeelden geplaatst om de stelling te verduidelijken)**

Selecteer alles wat voldoet

- Ze hebben een afwijkende woordenschat
- Ze gebruiken lokale of regionale dialectkenmerken in hun taal (bijv. ze spreken met een zachte 'g')
- Hun taal wijkt vooral qua uitspraak af van de standaardtaal (bijv. etnische achtergronden in spraak)
- Hun manier van woordvorming is anders (bijv. ze plaatsen het verkleinwoordje 'je' achter een woord)
- Ze gebruiken vaak stopwoorden (bijv. ze zeggen "weet je" in een zin)
- De zinsbouw is anders vergeleken met de standaardtaal (bijv. ze draaien woorden om in een zin)
- Ze verbuigen de werkwoorden niet goed (bijv. 'jij speel')
- Ze hebben moeite met het onderscheid tussen enkelvoud en meervoud

- Ze kiezen soms de verkeerde lidwoorden bij de woorden (bijv. 'de raam')
- Hun intonatie is anders (bijv. hun taal klinkt zangerig)
- Ze laten een werkwoord weg in de zin (bijv. 'ik zo een boek lezen')
- Ze beklemtonen de woorden anders dan in de standaardtaal
- Ze halen de werkwoordstijden door elkaar heen (bijv. 'ik had' i.p.v. 'ik heb')
- Hun spraak komt wat kort en stoterig over
- Anders:

Verstuur uw vragenlijst

Bedankt voor uw deelname aan deze vragenlijst.